

Research Paper

Designing a Measurement Model to Measure Social Capital

Mahsa Ghane¹ , Ali Asghar Abbasi Asfajir^{*2} , Ali Rahmani Firuzjah³

¹ Ph.D. student in Sociology of Economy and Development, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
mahsaghane_mgh@yahoo.com

² Associate Professor, Department of Sociology, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
asfajir@hotmail.com

³ Associate Professor, Department of Sociology, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
arfi348@gmail.com

[10.22080/ssi.2024.26698.2168](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.26698.2168)**Received:**

March 1, 2024

Accepted:

July 17, 2024

Available online:

August 31, 2024

Keywords:social capital,
measurement model,
confirmatory factor
analysis, structural
equations

Abstract

Objectives: Social capital is a collection of norms and networks that facilitate people's participation in collective actions to achieve mutual benefits and shape the social relationships within a community. Previous research has indicated that social capital, with dimensions such as trust, cohesion, and social relationships, was evaluated regarding other variables, and the precise evaluation method of these variables has not been clearly elucidated. The main objective of the current study is to design a measurement model for the social capital variable. To achieve this, and for the sake of comprehensiveness and conceptual inclusiveness, four aspects, including materiality, mentality, agency, and structure, were considered for this concept along the two axes of material-mental and structural-agential. Finally, based on the Nahapiet and Ghoshal theory, social capital was operationalized according to the aforementioned four aspects in three structural, normative, and cognitive dimensions. **Methods:** A questionnaire was designed using three structural, cognitive, and normative dimensions. Considering that in the city of Kermanshah, the presence of transit axes in some parts of the city has led to social ruptures in addition to physical changes, after determining the validity and reliability of social capital, a sample of 384 citizens of Kermanshah was selected using cluster multistage sampling method, and the questionnaire was completed. The collected data were then analyzed and subjected to confirmatory factor analysis using AMOS software to draw a measurement model. **Results:** Finally, a model consisting of three dimensions and 63 items was designed, and its final validity and reliability were examined and confirmed based on relevant indices. **Conclusion:** This research provides a validated model for measuring and evaluating a construct of social capital, which can be employed in future sociological studies.

*Corresponding Author: Ali Asghar Abbasi Asfajir

Address: Department of Sociology, Babol Branch,
Islamic Azad University, Babol, Iran

Email: asfajir@hotmail.com

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

The new age, as shown by social thinkers, is the age of capital. Meanwhile, one of the most important forms of capital is social capital, which is becoming clearer day by day in the society's public life. Social capital is a very important and widely referenced conceptual structure in today's sociology and has been the subject of numerous researches inside and outside the country. This comprehensive concept has various strains and fields, sometimes making its operational definition, assessment, and measurement difficult. Previous research has indicated that social capital, with dimensions such as trust, cohesion, and social relationships, was evaluated regarding other variables, and the precise evaluation method of these variables has not been clearly elucidated. Based on this, the main goal of the current research was to design a measurement model to measure and evaluate this concept. To achieve this, and for the sake of comprehensiveness and conceptual inclusiveness, four aspects, including materiality, mentality, agency, and structure, were considered for this concept along the two axes of material-mental and structural-agential. Finally, based on the Nahapiet and Ghoshal theory, social capital was operationalized according to the aforementioned four aspects in three structural, normative, and cognitive dimensions. The structural dimension concerns the properties of the social system and of the network of relations as a whole. Among the most important facets of this dimension are the presence or absence of network ties between actors. The normative dimension describes the kind of personal relationships people have developed with

each other through a history of interactions. This concept focuses on people's particular relations, such as respect and friendship, that influence their behavior. The third dimension of social capital, which is labeled the cognitive dimension, refers to those resources providing shared representations, interpretations, and systems of meaning among parties. Shared language and codes are among the most important facets of this dimension.

2. Methods

This research was conducted using the survey method, and a researcher-made questionnaire was designed in three structural, cognitive, and normative dimensions for field investigation. Considering that in the city of Kermanshah, the presence of transit axes in some parts of the city has led to social ruptures in addition to physical changes, a sample of 384 citizens of Kermanshah over 15 years old was selected using a cluster multistage sampling method. The reliability or trustworthiness of the measurement tool based on Cronbach's alpha for independent and dependent variables was more than 0.75. Face content validity was used to measure its validity. AMOS software was also used to analyze factor loadings, establish causal relationships between independent and dependent variables, and draw the model.

3. Results

The collected data were then analyzed and subjected to confirmatory factor analysis using AMOS software to draw a measurement model. The results of the normality test for data distribution indicated that the data distribution was normal. The results of confirmatory factor analysis with the method of structural

equations and the measurement model obtained for social capital showed that the social capital variable consists of 3 dimensions, including structural capital, normative capital, and cognitive capital. All the items have a factor load higher than 0.3 and are desirable. Bentler-Bonnet normalized fit indices, relative fit, incremental fit, Tucker-Lewis, adaptive, and perfect square indices were used to express the acceptability of the model, and the results obtained from the model showed that the index values were within the range allowed, and therefore, the model has a good fit. Finally, a model consisting of three dimensions and 63 items was designed, and its final validity and reliability were examined and confirmed based on relevant indices.

4. Conclusion

Overall, the research findings indicated that the obtained measurement model for social capital has high construct validity and provides a validated model for

measuring and evaluating a construct of social capital, which can be employed in future sociological studies. According to this model, social capital has three dimensions, including structural capital, normative capital, and cognitive capital, and a number of items have been assigned for each of the three dimensions.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

This article has been extracted from the doctoral thesis of Mahsa Ghane. The Thesis supervisor is Dr. Ali Asghar Abbasi Asfjir and its advisor is Dr. Ali Rahmani Firouzjah.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to the esteemed professors, dear respondents, and all companions who assisted at various steps of the research.

علمی پژوهشی

طراحی یک مدل اندازه‌گیری برای سنجش سرمایه اجتماعی

مهسا قانع^۱، علی اصغر عباسی اسفجیر^{۲*}، علی رحمانی فیروزجاه^۳

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصاد و توسعه، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. mahsaghane_mgh@yahoo.com
^۲ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. asfajir@hotmail.com
^۳ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. arf1348@gmail.com

 [10.22080/ssi.2024.26698.2168](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.26698.2168)

چکیده

اهداف: سرمایه اجتماعی، مجموعه هنجارها و شبکه‌هایی است که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی را به منظور کسب سود متقابل فراهم می‌کند و مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد. در بررسی پژوهش‌های پیشین مشخص شد که سرمایه اجتماعی با ابعادی از جمله، اعتماد، انسجام و روابط اجتماعی در ارتباط با متغیرهای دیگر بررسی شده و نحوه سنجش متغیرها به صورت مشخص بیان نشده است. هدف اصلی پژوهش حاضر آن است که یک مدل اندازه‌گیری برای متغیر سرمایه اجتماعی طراحی نماید. بدین منظور و برای برخورداری از شمول و جامعیت مفهومی، چهار وجه عینیت، ذهنیت، عاملیت، ساختار، در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت، برای این مفهوم در نظر گرفته شد. در نهایت با مبنا قرار دادن تئوری ناهایت و گوشال، سرمایه اجتماعی بر اساس وجوه چهارگانه مذکور، در سه بعد ساختاری، هنجاری و شناختی عملیاتی گردید. روش مطالعه: پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته در ۳ بعد ساختاری، شناختی و هنجاری طراحی شد. با توجه به اینکه در شهر کرمانشاه وجود محورهای عبوری در بخش‌هایی از شهر علاوه بر تغییرات کالبدی، گسست اجتماعی را نیز در پی داشته است پس از تعیین اعتبار و پایایی سرمایه اجتماعی، با روش پیمایش، نمونه‌ای مشتمل بر ۳۸۴ نفر از شهروندان شهر کرمانشاه انتخاب و با روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای چند مرحله‌ای، پرسش‌نامه تکمیل گردید. یافته‌ها: داده‌های گردآوری شده، به منظور رسم یک مدل اندازه‌گیری و تحلیل عاملی تأییدی آن، با نرم‌افزار ایموس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در نهایت مدلی مشتمل بر سه بعد و ۶۳ گویه طراحی و اعتبار و پایایی نهایی آن بر اساس شاخص‌های مقتضی، بررسی و تأیید گردید. نتیجه‌گیری: این تحقیق یک مدل معتبر برای سنجش و اندازه‌گیری سازه سرمایه اجتماعی فراهم ساخته است که می‌تواند در پژوهش‌های آتی به کار گرفته شود.

تاریخ دریافت:

۱۱ اسفند ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۷ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۰ شهریور ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

سرمایه اجتماعی؛ مدل اندازه‌گیری؛ تحلیل عاملی تأییدی؛ معادلات ساختاری

* نویسنده مسئول: علی اصغر عباسی اسفجیر

ایمیل: asfajir@hotmail.com

آدرس: گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل، بابل، مازندران، ایران.

این مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربن کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.

ناشر: دانشگاه مازندران © نویسنده(گان) ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

مفهوم سرمایه اجتماعی را در یک گزاره ساده می‌توان بیان داشت: *برقراری ارتباط مهم است*. افراد با ایجاد ارتباط با یکدیگر دست به کارهایی می‌زنند که به تنهایی یا قادر به انجام آن نیستند یا برای انجام آن مشکلات فراوانی دارند. افراد از طریق مجموعه‌ای از شبکه‌ها با هم در ارتباط‌اند و با دیگر اعضای شبکه‌ها ارزش‌های مشترکی دارند؛ به طوری که این شبکه‌ها منبعی ایجاد می‌کنند و به نظر می‌آید نوعی سرمایه ایجاد کرده‌اند (فیلد^۵، ۱۳۹۲: ۵۹). از نظر کلمن^۶ نیز سرمایه اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منابع خود دست یابد. این بعد از ساختار اجتماعی شامل تکالیف و انتظارات، مجاری اطلاع‌رسانی، هنجارها و ضمانت اجرایی است که انواع خاصی از رفتار را تشویق کرده یا منع می‌کند (کلمن، ۱۳۹۰: ۴۷۶). فوکویاما^۷ سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی می‌داند که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. (فوکویاما، ۱۳۸۶: ۱۰۷). در مجموع و به طور خلاصه سرمایه اجتماعی را می‌توان به معنای هنجارها و شبکه‌هایی دانست که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی را به منظور کسب سود متقابل فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی مجموعه نهادها، قوانین، روش‌ها، عادات اجتماعی، سنت‌ها و قواعد رفتاری یک جامعه است که مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳).

سرمایه اجتماعی را به اشکال و صورت‌های گوناگونی اندازه‌گیری و سنجش نموده و ابعاد متنوعی را برای آن در نظر گرفته‌اند. رویکردهای گوناگون به سرمایه اجتماعی همچون اجتماع‌گرایی، شبکه‌ای، نهادی، هم‌افزایی (همیاری)، تئوری

عصر جدید آن گونه که متفکران اجتماعی نشان داده‌اند، عصر سرمایه‌هاست. در این میان یکی از مهم‌ترین اشکال سرمایه که روز به روز اهمیت آن در حیات عمومی جوامع مشخص‌تر می‌گردد، سرمایه اجتماعی^۱ است؛ مفهومی که اینک به یکی از پرنفوذترین سازه‌های مفهومی جامعه‌شناسی بدل شده است. نخستین بار واژه سرمایه اجتماعی توسط هنی فن^۲ (1916) که در آموزش و پرورش ایالت ویرجینیای آمریکا خدمت می‌کرد، به کار برده شد. وی برای سرمایه اجتماعی به ابعادی مانند حسن نیت، رفاقت، دوستی و همدلی، داد و ستد میان افراد و خانواده‌ها اشاره دارد. او سرمایه اجتماعی را تنها در قالب روابط درون‌گروهی مورد توجه قرار داده است (Verger et al, 2013). جین جاکوبز^۳ (1961) در مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی مفهوم سرمایه اجتماعی را در معنی شبکه‌های اجتماعی که می‌توانند نقش کنترل اجتماعی را ایفا نمایند، به کار برد. به نظر او شبکه‌های اجتماعی فشرده در قلمروهای قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند که در ارتباط با نظافت و بهداشت محیط، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر مقوله‌های مرتبط با بهبود کیفیت زندگی در مقایسه با مسؤولین نهادی و رسمی، نظافت و امور امنیتی و انتظامی، مسؤولیت بیشتری از خود نشان می‌دهند (فوکویاما، ۱۳۸۶: ۱۰۰). وی به منابع محلی برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی توجه می‌کند.

پاتنام^۴ سرمایه اجتماعی را با بررسی مشارکت سیاسی، عضویت انجمنی، مشارکت مذهبی، داوطلب شدن، نیکوکاری، تعامل اجتماعی کار محور و شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی بررسی می‌کند.

⁵ Field

⁶ Coleman

⁷ Fukuyama

¹ Social Capital

² Hani Fan

³ Jane Jakobs

⁴ Putnam

۲ پیشینه پژوهش

۲.۱ پیشینه تجربی

سلیمانی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان *تحلیل اثرات مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: شهرستان اردل)*، با روش پیمایش دریافتند، سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه در وضعیت ضعیفی قرار دارد. بر پایه آزمون همبستگی ارتباط بین متغیرهای مستقل و توسعه پایدار روستایی معنادار است. بین متغیرهای شبکه اجتماعی و انسجام اجتماعی بیشترین میزان ارتباط وجود دارد. همچنین بعد اجتماعی نسبت به سایر ابعاد ارتباط بیشتری با توسعه پایدار روستاهای مورد پژوهش دارد. بررسی و ارزیابی روابط مستقیم و غیرمستقیم مدل نشان داد که از نظر روستاییان متغیر شبکه اجتماعی بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار دارد و آگاهی اجتماعی کم‌اثرترین متغیر است. بر پایه تحلیل مسیر مشخص شد که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی می‌توانند ۹۰٪ درصد از تغییرات توسعه پایدار منطقه را پیش‌بینی کنند. فرقانی و قلی‌زاده گلو (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان *تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی*، با روش پیمایش دریافتند که بین متغیرهای روابط تعاملی، اعتماد اجتماعی و روحیه مشارکت و همکاری با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. همچنین بین متغیرهای اعتماد به نفس، پایبندی به هنجارها و قوانین توسط دانشجویان و باورها و اعتقادات دینی با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، رابطه معکوس و معناداری وجود دارد.

پوربھی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان *بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار*

پیوندها، اقتصاد سیاسی فضایی و ... از یک سو و متفکران مطرح این حوزه همچون بوردیو، پاتنام، کلمن، فوکویاما، گافمن^۲، لین^۳، آپهوف^۴، کریشنا، ولکاک و...، دسته‌بندی‌ها، صورتبندی‌ها و طبقه‌بندی‌های متفاوتی از سرمایه اجتماعی ارائه داده‌اند. این رویکردها و نظریه‌پردازان، گاه سرمایه اجتماعی را به صورت کمیت و کیفیت پیوندی، گاه به شکل درون‌گروهی و برون‌گروهی، گاه به صورت عینی و ذهنی و گاه بر حسب ابعاد و مؤلفه‌های آن همچون اعتماد، مشارکت، شبکه و... تقسیم‌بندی نموده‌اند. در تقسیم‌بندی سرمایه اجتماعی بر حسب ابعاد چندگانه آن نیز اتفاق نظر وجود ندارد و مؤلفه‌های متفاوت و متنوعی را برای آن در نظر گرفته‌اند. این مؤلفه‌ها شامل طیفی وسیع از مفاهیم همچون اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، مشارکت سیاسی، شبکه‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی، همبستگی اجتماعی، پیوند اجتماعی، هنجار اجتماعی و... می‌باشند (Requena, 2013). این آشفتگی مفهومی و نظری، طبقاً به حوزه اندازه‌گیری عینی این مفهوم نیز سرایت کرده و بنابراین عملاً هیچ الگو و مدل اندازه‌گیری ثابت و عامی برای سرمایه اجتماعی وجود ندارد. این آشفتگی کیفی و کمی پیرامون سرمایه اجتماعی در ایران بیشتر و پیچیده‌تر نیز شده است؛ به نحوی که الگوها و مدل‌های اندازه‌گیری قابل یقینی برای سنجش سرمایه اجتماعی یا وجود ندارد و یا به دلیل محدود شدن نظری و عملیاتی به بخشی از این مفهوم و نه تمامیت آن تقلیل یافته، از دقت و اعتبار سنجش کافی برخوردار نیست. این موضوع خود اهمیت و ضرورت تولید یک مدل اندازه‌گیری برای سنجش سرمایه اجتماعی را مبرهن می‌سازد. با توجه به آن چه گفته شد، هدف اصلی پژوهش حاضر آن است که یک مدل اندازه‌گیری برای سرمایه اجتماعی طراحی نموده و آن را اعتبار سنجی نماید.

³ Lin

⁴ Uphoff

¹ Bourdieu

² Goffman

از جرائم سایبری «پژوهشی کیفی بر اساس نظریه زمینه‌ای» با روش گرند تئوری دریافتند تدابیر خانواده محور، ایجاد نشاط ملی و رضایتمندی، شفافیت در عملکرد کارگزاران، درونی کردن باورهای دینی و ... به عنوان سرمایه اجتماعی بومی مطرح می‌شود. جوانپور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان بررسی اعتبار مدل رشد و توسعه سرمایه‌های اجتماعی در سازمان‌های دولتی با روش پیمایشی دریافتند مدل رشد و توسعه سرمایه اجتماعی بنیاد شامل عامل ماهیت بنیاد (راهبردهای سازمانی، رویکردهای شخصیتی و رویکرد فرهنگی)، عامل مشارکت اجتماعی در بنیاد (فعالیت‌های اجتماعی و فعالیت‌های سیاسی)، عامل شبکه‌های اجتماعی جاری در بنیاد (روابط اجتماعی، مناسبات اجتماعی)، عامل آسیب‌های اجتماعی در بنیاد (هنجارهای اجتماعی و بی‌اعتمادی اجتماعی)، عامل آگاهی اجتماعی (دانش اجتماعی و توسعه ارزش‌های اجتماعی)، عامل مسؤلیت‌پذیری اجتماعی (انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی) است. همچنین مدل بر اساس شاخص‌های برآزش دارای ساختار مناسبی است. خسروی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان تبیین جامعه‌شناختی سهم سرمایه اجتماعی در تحرک اجتماعی، با روش پیمایش دریافتند که میانگین تحرک اجتماعی کم‌تر از حد متوسط بوده است. همچنین در میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی و پیوند گروهی) میانگین اعتماد اجتماعی کم‌تر از سایر مؤلفه‌ها بوده است. بین سرمایه اجتماعی و تحرک اجتماعی همبستگی معنادار و مثبت وجود دارد. در میان ابعاد سرمایه اجتماعی بین مشارکت اجتماعی و تحرک اجتماعی همبستگی معنادار مشاهده نشد؛ ولی بین اعتماد اجتماعی و پیوند گروهی با تحرک اجتماعی همبستگی معنادار و مثبت نشان داده شد. همچنین در میان متغیرهای فردی و جمعیتی بین سن، تحصیلات، وضعیت فعالیت، منطقه مسکونی، وضعیت مهاجرت و تحرک اجتماعی رابطه معنادار مشاهده گردید.

شهری بوشهر، دریافتند وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی در حد متوسط بوده و بین سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار رابطه مثبت و معنادار است. همچنین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، روابط و انسجام اجتماعی)، حدود ۲۲/۶ درصد از واریانس توسعه پایدار شهری را تبیین و پیش‌بینی می‌کنند. بالاترین تأثیر مستقیم را به ترتیب متغیرهای انسجام اجتماعی و شبکه روابط اجتماعی و بالاترین تأثیر غیرمستقیم را متغیر مشارکت اجتماعی و بالاترین تأثیر کل را نیز انسجام اجتماعی بر توسعه پایدار شهری دارند. محترم و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان مدل‌یابی ساختاری سرمایه اجتماعی دانشگاه و تمایل کارمندان به مشارکت با نقش واسطه‌ای آمادگی آن‌ها برای تغییر در دانشگاه شیراز با روش پیمایش دریافتند که وضعیت سرمایه اجتماعی (با ابعاد شبکه، هنجار و اعتماد اجتماعی) از میانگین معیار بیشتر است. مدل معادله ساختاری نشان داد سرمایه اجتماعی دانشگاه و آمادگی کارمندان برای تغییر به طور مستقیم پیش‌بینی‌کننده معنادار تمایل کارمندان به مشارکت است. به علاوه، یافته‌ها مبین آن است که سرمایه اجتماعی با نقش واسطه‌گری آمادگی کارمندان برای تغییر از قدرت بالاتری برای پیش‌بینی تمایل آن‌ها به مشارکت برخوردار است. ارجمندی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان طراحی مدل سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی (هم‌سو با سند چشم‌انداز و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی) با روش کیفی- کمی دریافتند اگر شاخص‌های سرمایه اجتماعی (ابعاد شناختی، ارتباطی و ساختاری)، ابعاد دینی، سیاسی، نهادی، سرمایه فرهنگی و راهبردهای اقتصادی در وزارت راه و شهرسازی در تهران به عنوان یک سازمان دولتی به‌درستی اجرا شود، می‌توان سرمایه اجتماعی سازمانی هم‌راستا با اقتصاد مقاومتی را هم‌سو با رویکرد چشم‌انداز، به بهترین شکل ممکن برآورده ساخت.

کریم‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان طراحی مدل بومی سرمایه اجتماعی برای پیشگیری

لقمان و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان *بررسی تأثیر متقابل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در محله‌های شهری (مورد مطالعه: محله‌های سلطان میراحمد و فین کاشان)*، با روش معادلات ساختاری دریافتند که میان ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام، مشارکت و روابط اجتماعی) و کیفیت زندگی رابطه معنادار است. شاخص اعتماد بیشترین تأثیر را بر متغیر کیفیت زندگی و سلامت محیط بیشترین تأثیر را بر متغیر سرمایه اجتماعی دارد و از تأثیر متقابل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی می‌توان در راستای بازتولید سرمایه غنی‌تر و کیفیت زندگی مطلوب‌تر در محله‌های شهری استفاده کرد. اکبریان و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان *تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی شهر (مطالعه موردی: شهر استهبان، استان فارس)*، با روش پیمایش دریافتند که سرمایه اجتماعی در شهر استهبان بالاتر از حد متوسط قرار دارد و در بین مؤلفه‌های مورد مطالعه انسجام و همبستگی، مشارکت، اعتماد و آگاهی، رابطه مستقیم معنادار وجود دارد. همچنین بین رضایت از کیفیت زندگی، رضایت از درآمد، رضایت از شغل و نیز رضایت از کیفیت محیط و وضعیت سرمایه اجتماعی در شهر استهبان رابطه معنادار وجود دارد و در این میان بیشترین تأثیر مربوط به کیفیت محیط با مقدار برابر و کم‌ترین میزان مربوط به رضایتمندی از کیفیت زندگی است. حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان *بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی در فضاهای شهری منطقه ۹ شهرداری تهران*، با روش پیمایش دریافتند که سرمایه اجتماعی (شامل اعتماد شخصی، اعتماد انتزاعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی)، همبستگی معناداری با میزان رضایت از کیفیت زندگی شهروندان دارد و با افزایش میزان سرمایه اجتماعی افراد، بر میزان رضایت آن‌ها از کیفیت زندگی افزوده می‌شود. قادری و تقوی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان *بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی شهروندان شهر سقز*، با روش پیمایش دریافتند که بین کیفیت زندگی و

رسول‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان *ارائه مدل سرمایه اجتماعی و معماری در مجموعه‌های مسکونی مبتنی بر ساخت اجتماعی با روش کیفی دریافتند* با وجود تعدد سکونت افراد در مجموعه‌های مسکونی و چندفرهنگی بودن ساکنان و همچنین میزان برخورداری متفاوت افراد از شاخص‌های سرمایه اجتماعی، کلیات مدل ارتباطی تبیین شده از دیدگاه صاحب‌نظران مورد تأیید قرار گرفته است. در مورد تأثیر سرمایه اجتماعی بر فعالیت‌های ساکنان در فضاهای باز و همچنین مشارکت در جهت ارتقای کیفیت محیط جمعی، با توجه به مدل تبیین شده و نظرخواهی انجام شده یافته‌ها حاکی از آن است که بین سرمایه اجتماعی و فعالیت‌های شبکه‌های غیررسمی افراد رابطه مستقیم وجود دارد. یعنی با افزایش و همبستگی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در میان ساکنان زمینه‌های کیفیت و رضایتمندی در ارتقاء عملکرد فضاهای عمومی افزایش می‌یابد. ذوالفقاری (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان *فراتحلیل جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی*، با روش فراتحلیل دریافتند که بین الگوی سرمایه‌ای (اثربخشی جمعی، بی‌توجهی جمعی، یاری‌گری اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شبکه روابط اجتماعی)، الگوی مکانی (بی‌ثباتی سکونتی، تعلق اجتماعی، بی‌نظمی فیزیکی)، الگوی هنجاری (رفتار پرخطر، بی‌نظمی اجتماعی، هم‌نوایی با هنجار اجتماعی)، الگوی کنترلی (کنترل اجتماعی، کارایی و عملکرد اجتماعی پلیس، جامعه‌پذیری)، الگوی روانی (آگاهی اجتماعی، رضایت شغلی، آگاهی از میزان جرائم اجتماعی) و الگوی جمعیتی (سن، پایگاه طبقاتی، جنسیت و وضع تأهل) با امنیت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. به این معنا که سرمایه اجتماعی بالا، امنیت اجتماعی بالا را به ارمغان می‌آورد. امنیت اجتماعی با ابعاد مالی، جانی، روانی و اخلاقی و همچنین مؤلفه‌های عینی (حفاظت در برابر خطر) و ذهنی (احساس ایمنی) با سرمایه اجتماعی تعامل دارد.

میزان شبکه‌های اجتماعی در محله، متأهل بودن فرد و وضعیت اقتصادی هم‌محله‌ای‌ها.

راهیو^۱ و همکاران (2024) در پژوهشی با عنوان *استراتژی مبتنی بر سرمایه اجتماعی برای توسعه کسب و کارهای پایدار روستایی (BUMDes)*^۲، با تجزیه و تحلیل SWOT برای ایجاد شرکت‌های اقتصادی متعلق به روستا با ترویج تأثیرگذاران روستا، نهادهای قوی و شبکه‌های اجتماعی داخلی و خارجی، دریافته‌اند که هنجارها، اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و زیرساخت‌ها تأثیر مثبتی بر توسعه شرکت‌های اقتصادی متعلق به روستا دارند. با این حال، سرمایه اجتماعی ایجاد شده هنوز در مرحله پیوند است. در حالی که مراحل پیوند و پل زدن هنوز برای حمایت از یک شرکت اقتصادی متعلق به روستا مولد و موفق کافی نیست. نوگراها^۳ و همکاران (2023) در پژوهشی با عنوان *مدل معادلات ساختاری (SEM) سرمایه اجتماعی با قصد مالکان (زمین کشاورزی پایدار برای تولید غذا) در منطقه پاندان اندونزی در مدلی که عناصر سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها است، مدلی را طراحی نمودند که از برآزش مناسبی برخوردار است. شاخص سرمایه اجتماعی منطقه پاندان در رده متوسط قرار دارد. روابط بین متغیرهای پنهان سرمایه اجتماعی در قالب اعتماد، شبکه و هنجارها تأثیر مثبت و معناداری بر یکدیگر دارند. متغیرهای هنجار و شبکه تأثیر معناداری بر متغیر اعتماد دارند. در نهایت هرچه رابطه بین متغیرهای سرمایه اجتماعی قوی‌تر باشد، مالکان کم‌تر تمایل به تغییر کاربری زمین خواهند داشت و بالعکس.*

ونبو و لانگرن^۴ (2021) در پژوهشی با عنوان *پل زدن یا پیوندزدن: چارچوب سازمانی برای مطالعه سرمایه اجتماعی در مهدکودک‌ها* دریافته‌اند، مهدکودک‌ها قادر به شکل‌دهی سرمایه اجتماعی و مکانیسم‌های توسعه اشکال مختلف شبکه‌ها در سازمان‌های رفاهی هستند. همچنین مهدکودک‌هایی

سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی)، میزان درآمد و سطح تحصیلات، در فاصله اطمینان ۹۹ درصد رابطه معناداری وجود دارد. در بین متغیرهای بررسی شده، متغیر اعتماد اجتماعی با بیشترین همبستگی تأثیر فزاینده‌ای در کیفیت زندگی افراد دارد.

شارع پور و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان *بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر سلامت روان (مطالعه شهروندان ساکن تهران)*، با روش تحلیل ثانویه و استفاده از داده‌های دانشگاه علوم پزشکی ایران، سازمان بهداشت جهانی و شهرداری تهران دریافته‌اند متغیرهای اعتماد اجتماعی، احساس تعلق، روابط اجتماعی، تحصیلات، ارزش‌ها و هنجارها تأثیر معنادار مثبت و متغیرهای مشارکت رسمی و نوع دوستی تأثیر معناداری منفی بر سلامت شهروندان دارند. از بین متغیرهای ذکر شده اعتماد اجتماعی بیشترین تأثیر را بر سلامت روان دارد. از طرفی تأثیر منفی متغیرهای مشارکت رسمی و نوع-دوستی می‌تواند به دلیل احساس مسؤلیت بیشتر این افراد در قبال مسائل و مشکلات دیگران باشد که آن‌ها را در معرض فشارهای روانی قرار می‌دهد. مظلوم خراسانی و اصغریپور ماسوله (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان *سنجش میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ و عوامل مؤثر بر آن*، سرمایه اجتماعی در سه بعد مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی بررسی نمودند. این سه بعد هر کدام در چهار نوع رابطه اجتماعی شامل روابط فرهنگی، روابط اجتماعی، روابط سیاسی و روابط اقتصادی سنجیده شد. بین میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان در منطقه محل سکونت دائم آن‌ها و دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد. در بررسی عوامل مؤثر در تحلیل چند متغیری، مهم‌ترین عوامل مؤثر مثبت به ترتیب اهمیت عبارت بودند از میزان سرمایه فرهنگی فرد، میزان امنیت در محله،

³ Nugraha

⁴ Vannebo & Ljunggren

¹ Rahayu

² Badan Usaha Milik Desa

روستایی مهم‌تر بود. محدودیت‌های عملکردی، علائم افسردگی و تنهایی نیز با کیفیت زندگی پایین‌تر مرتبط بود. سرمایه اجتماعی و محیط اقتصادی اجتماعی، مستقل از عوامل دیگر، کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و سطوح بالاتر محرومیت منطقه‌ای با کاهش کیفیت زندگی در بین ساکنان روستاها همراه بود. آیلون^۴ و دیگران (2020) در پژوهشی با عنوان *سرمایه اجتماعی و بهره‌وری عوامل کلی در چین*، مدلی برای سنجش سرمایه اجتماعی ارائه دادند. در مدل مورد نظر ایشان، سرمایه اجتماعی در ابعاد شبکه، اعتماد، مشارکت، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه مدنی، مدل‌سازی و عامل‌یابی گردید.

روسلان^۵ و همکاران (2018) در پژوهشی با عنوان *بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در مالزی*، با استفاده از تکنیک‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی و با به‌کارگیری معادلات ساختاری، سرمایه اجتماعی را به دو بعد عینی و ذهنی دسته‌بندی نمودند. در بعد عینی سرمایه اجتماعی شامل ابعاد همبستگی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ارتباطات اجتماعی و مشارکت اجتماعی و در بعد ذهنی شامل نگرش به این مؤلفه‌ها بوده است. حمدان^۶ و همکاران (2014) در پژوهشی با عنوان *سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محله‌های شهری با مسکن تراکم بالا*، برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی یک مدل سنجش ارائه دادند که سرمایه اجتماعی را در ابعاد اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و احساس همبستگی، عامل‌یابی نمود.

۲٫۱٫۱ جمع‌بندی تحقیقات پیشین

جمع‌بندی تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که عموماً تحقیقات انجام‌شده، در مدل‌های مفهومی و اندازه‌گیری خود برای سنجش سرمایه اجتماعی عموماً از نظریات بورديو، پاتنام و فوکویاما بهره

که یک گروه کاربری ناهمگون و یک گروه کاربری با جهت‌گیری جامعه دارند، در ایجاد انواع شبکه‌های اجتماعی موفق‌تر هستند. سومر و گامپر^۱ (2021) در پژوهشی با عنوان *فراتر از جبر ساختاری: مزایا و چالش‌های تحلیل کیفی شبکه‌های اجتماعی برای مطالعه سرمایه اجتماعی مهاجران* دریافتند، یک رویکرد روش‌شناختی کاربردی، با توجه به جنبه‌های ساختاری و زمینه‌ای و همچنین نقش فعال بازیگران در دسترسی و شکل‌دهی به آن‌ها، می‌تواند بر برخی از مشکلات «جبرگرایی ساختاری» غلبه کند. تحلیل کیفی شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه برای تأکید بر نقش عامل انسانی و تغییرات زمانی روابط اجتماعی از نظر ترکیب شبکه و محتوای شبکه و همچنین برای کاوش در معنای متصل به پیوندهای اجتماعی، موانع دسترسی بالقوه به برخی موارد ارزشمند است. ادجی^۲ و همکاران (2021) در پژوهشی با عنوان *سرمایه اجتماعی شناختی و ساختاری به عنوان پیش‌بینی کننده کیفیت زندگی برای مهاجران آفریقایی جنوب صحرا در آلمان* دریافتند که سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی ۱۵ درصد از واریانس کیفیت زندگی را توضیح می‌دهد و اثرات مستقیم قابل توجهی بر کیفیت زندگی دارند. این یافته‌ها از نتایج تحقیقات قبلی پشتیبانی می‌کنند، بینشی منحصر به فرد از زندگی مهاجران SSA در آلمان ارائه می‌کنند و سؤالات بیشتری را در مورد رفاه این گروه مهاجر برمی‌انگیزند.

وارد^۳ و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان *سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در بزرگسالان مسن‌تر شهری و روستایی بر اساس یافته‌های مطالعه طولی ایرلندی در مورد سالخوردگی*، دریافتند که رابطه بین محیط اجتماعی و کیفیت زندگی بین جمعیت روستایی و شهری متفاوت است. انسجام اجتماعی فقط در بین ساکنان شهری با کیفیت زندگی ارتباط داشت. درحالی‌که فروپاشی اجتماعی در کیفیت زندگی ساکنان شهری و

⁴ Ailun

⁵ Roslan

⁶ Hamdan

¹ Sommer & Gamper

² Adedeji

³ Ward

شده ارزیابی شده است. در پژوهش رسول‌زاده و همکاران، سرمایه اجتماعی بیشتر در زمینه معماری ساختمانی بررسی شده است. ابتدا مدل سرمایه اجتماعی بر اساس نظریات جامعه‌شناختی تدوین شده و نهایتاً از طریق مصاحبه با محققین و تحلیل محتوای نتایج مربوطه مدل نهایی ارائه شده است. نکته قابل تأمل انتخاب خبرگان معماری در پاسخ به سؤالات و استخراج مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و رسم مدل بوده است.

با توجه به موارد مطرح شده و اهمیت تلفیق عینیت-ذهنیت و عاملیت-ساختار، پژوهش حاضر قصد دارد به مدل جامع‌تری دست یابد که هم وجوه عینی و ذهنی (عینی-ذهنی) سرمایه اجتماعی را دربرگیرد و هم ساحات فردی و اجتماعی (عاملی-ساختاری) آن را مد نظر قرار دهد.

۲،۲ مبانی نظری

با توجه به هدف پژوهش حاضر مبنی بر طراحی یک مدل اندازه‌گیری برای سرمایه اجتماعی که وجوه چهارگانه این مفهوم (عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار) را در برگیرد، پژوهش حاضر بر بخشی از ادبیات نظری پیرامون سرمایه اجتماعی متمرکز خواهد شد که این وجوه چهارگانه را پوشش دهد تا در نهایت از درون این مبانی نظری، بتواند ابعاد و عوامل سرمایه اجتماعی را استخراج نموده و مبنای طراحی مدل قرار دهد. در ادامه به این نظریه‌ها پرداخته خواهد شد. در توضیح این ایده که چرا پژوهش حاضر مدلی از سرمایه اجتماعی را مدنظر دارد که وجوه چهارگانه عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار را تحت پوشش قرار دهد، می‌توان به جامعیت مفهوم سرمایه اجتماعی متوسل شد. مفهوم سرمایه اجتماعی هم دارای وجه عینی است که در شبکه ارتباطات و اتصالات عینی فرد با دیگران نمود می‌یابد و هم دارای سویه‌ای ذهنی است که به وجوه شناختی و ادراکی فرد از این پیوندها و اتصالات مربوط است. از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی هم وجهی فردی و شخصی دارد که به گزینش‌های فردی مبتنی بر انگاره‌های شناختی مربوط است و هم از

برده‌اند و بر مؤلفه‌هایی از جمله شبکه اجتماعی، انسجام اجتماعی، روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، روحیه مشارکت، همبستگی اجتماعی و.. متمرکز بوده‌اند که حاصل جمع‌بندی نظریات متعدد جامعه‌شناختی است؛ کما اینکه این پژوهش‌ها در یک نگاه کلی فقط بخشی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند. در چارچوب نظری پژوهش‌های یاد شده عموماً انسجام نظری مشخص وجود ندارد و ارائه دیدگاه سیستمی در این مطالعات مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین با واکاوی تحقیقات انجام شده مشخص شد که اغلب این مطالعات عمدتاً در پی سنجش رابطه سرمایه اجتماعی و متغیرهای اجتماعی دیگر است و ابعادی را پوشش می‌دهد که نحوه عملیاتی کردن آن‌ها به روشنی تشریح نگردیده است. پژوهش‌هایی که مدل‌های اندازه‌گیری طراحی نموده‌اند نیز دارای ایراداتی از جمله موارد زیر بوده‌اند: در پژوهش جوان‌پور و همکاران، در واقع تأثیر برخی متغیرها بر سرمایه اجتماعی سنجیده شده است؛ اما با توجه به یافته‌های ارائه شده، بر اساس بار عامی تأثیر کلیه شاخص‌ها از جمله شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر متغیر سرمایه اجتماعی سنجیده شده است. همچنین متغیر سرمایه اجتماعی به صورت مشخص تعریف نشده و در مدل نهایی کلیه شاخص‌ها وارد شده است و مدل صرفاً مدل سرمایه اجتماعی نمی‌باشد و ترکیبی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی و شاخص‌هایی دیگر است که مجزا از متغیر سرمایه اجتماعی است. در پژوهش ارجمندی و همکاران، متغیر سرمایه اجتماعی به صورت مشخص بررسی نشده است، در تعاریف عملیاتی متغیر ابهام گسترده وجود دارد، علاوه بر ابعاد ساختاری، ارتباطی و شناختی، سایر ابعادی که مجزا از سرمایه اجتماعی هستند، بدون هیچ گونه پشتوانه نظری به عنوان بعدی از سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شده و در مدل سرمایه اجتماعی وارد شده‌اند و دلیلی برای ادغام آن‌ها در متغیر سرمایه اجتماعی بیان نشده است و برازش مدل سرمایه اجتماعی با تمامی شاخص‌های ذکر

دستیابی به اهدافشان اتخاذ می‌کنند، مشخص می‌شود. همچنین تفاوت در کنترل سرمایه اجتماعی، منافع و قدرت نفوذ متفاوتی را برای کنش‌گران فراهم می‌کند. بوردیو در مورد راه‌های تثبیت جایگاه اعضای گروه‌های حرفه‌ای (خود و فرزندانشان) سرمایه اجتماعی را به شکل زیر تعریف کرد: «سرمایه‌ای از روابط اجتماعی که در صورت نیاز، حمایت‌های سودمندی فراهم می‌کند. یعنی سرمایه شرافت و حرمت که غالباً اگر فرد بخواهد در موقعیت‌های مهم اجتماعی مراجعین را جذب کند، کاملاً ضروری بوده و ممکن است به صورت نوعی پول رایج ارائه شود. از جمله در یک حرفه سیاسی». او سپس این جایگاه را با جمله زیر بهبود بخشید: «سرمایه اجتماعی مجموعه منابع مادی یا معنوی است که به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل را در اختیار داشته باشد». از نظر بوردیو، چگالی و دوام پیوندها هر دو ضروری‌اند. سرمایه اجتماعی «انبوهی از منابع بالفعل یا بالقوه‌ای را که به مالکیت یک شبکه دوام‌دار متصل‌اند» نشان می‌دهد. همچنین بیان کرد که ارزش پیوندهای یک فرد به تعداد اتصالات و حجم سرمایه متعلق به هر اتصال بستگی دارد. (فیلد، ۱۳۹۲: ۲۹-۳۳) این روابط مورد پذیرش دو سوپیه‌اند، به عبارتی عضویت در یک شبکه، این امکان را فراهم می‌آورد تا از سرمایه مشترک گروه به هر یک از اعضا سهمی اعطا شود که به آن‌ها اعتبار دهد (Bourdieu, 1997: 51). بوردیو با نگاه خود نسبت به سرمایه به عنوان محصول کار انباشت شده، تأکید می‌کند که اتصالات نیاز به کار دارند. تنها زمانی در داخل شبکه، همبستگی به وجود می‌آید که عضویت سود مادی و نمادی به همراه داشته باشد و از «تلاش برای شخصی کردن یک هدیه» و اعتبار آن سخن به میان می‌آورد (فیلد، ۱۳۹۲: ۳۴).

ناهایت و گوشال

از نظر نهایت و گوشال، سرمایه اجتماعی، حاصل منابع بالفعل و بالقوه‌ای است که در داخل شبکه‌ای

سوپیه‌ای ساختاری برخوردار است که به موقعیت فرد در ساختارهای اجتماعی (همچون ساختار طبقاتی و...) مربوط بوده و از این طریق جایگاه فرد را در مناسبات و شبکه‌های اجتماعی نیز تعیین می‌بخشد. به عبارت دیگر دو دوگانه مطرح در نظریه جامعه‌شناختی یعنی دوگانه عینی/ذهنی و عاملیت/ساختار، همگی در مفهوم سرمایه اجتماعی مستتر می‌باشند. از این رو بهترین مدل سنجش سرمایه اجتماعی، مدلی است که هر چهار وجه یاد شده را در برگیرد.

پاتنام

پاتنام دو شکل از سرمایه را از هم تفکیک می‌کند: سرمایه اجتماعی درون‌گروهی یا انحصاری: خانواده، دوستان صمیمی و خویشاوندان نزدیک را در بر می‌گیرد و افراد متعلق به یک رده جامعه‌شناختی مشابه را گرد هم می‌آورد و به تقویت هویت‌های انحصاری و گروه‌های همگون گرایش دارد و اغلب منجر به محروم شدن غیراعضا و خصومت بین‌گروهی می‌شود.

سرمایه اجتماعی ارتباط‌دهنده یا جامع: افراد را با آشنایان دورتر ارتباط می‌دهد و به جای تقویت یک گروه کوچک و محدود، به ایجاد هویت‌هایی محدود و بده‌بستان گرایش دارد. از نظر وی هر چند سرمایه اجتماعی درون‌گروهی برای گذشتن از موانعی مفید است اما سرمایه اجتماعی ارتباط‌دهنده برای پیشرفت کردن ضروری است (Woolcock, 2001: 13).

بوردیو

وی سرمایه اجتماعی را دارای دو مؤلفه می‌داند: منبعی است که ارتباط با آن از طریق عضویت در گروه و شبکه‌های اجتماعی امکان‌پذیر است و نیز حجمی از سرمایه اجتماعی که به تملک یک کارگزار انسانی در می‌آید بر اندازه شبکه‌های ارتباطی مبتنی است که او می‌تواند بسیج کند. (سیسیان به نقل از موسوی و شبانی، ۱۳۹۴: ۸۹). از نظر بوردیو جایگاه عاملین در میدان و صحنه اجتماعی بر اساس میزان سرمایه نسبی‌شان و استراتژی‌هایی که برای

سرمایه اجتماعی در شبکه‌ها و روابط اجتماعی ریشه دارد و افراد برای دستیابی به سود در تعاملات شرکت می‌کنند. از این رو برای سرمایه اجتماعی، دارایی ارتباطی را به کار می‌برد. او سرمایه اجتماعی را به مثابه منابع نهفته در ساختار اجتماعی تعریف می‌کند که با کنش‌های هدفمند، قابل دسترسی و گردآوری است. وی «منابع نهفته» و «موقعیت‌های شبکه‌ای» را دو عنصر مفهومی سرمایه اجتماعی قلمداد می‌کند. منابع نهفته در ساختار اجتماعی «منابع شبکه‌ای» و «منابع ارتباطی» هستند. منابع شبکه‌ای به منابع نهفته در شبکه‌های خودی و منابع ارتباطی به منابع مستتر و آشنایان یاری‌دهنده در کنش‌های ابزاری (جست‌وجوی کار، ترفیع و...) اشاره دارد. بنابراین منابع شبکه‌ای، نشان‌دهنده منابع قابل دسترسی و منابع ارتباطی نشانگر منابع بسیج شده در کنش‌های ابزاری هستند. بر اساس نظریه لین اگر سرمایه اجتماعی در پی دستیابی به منابع ارزشمند در روابط اجتماعی باشد، موقعیت‌های شبکه‌ای ضرورتاً تعیین‌کننده آن نیستند، بلکه می‌بایست دسترسی به منابع نهفته را تسهیل نماید. این که چه نوع موقعیت‌های شبکه‌ای منابع را برای دستیابی به سود و منفعت فرا می‌خوانند، به نوع منافع مورد انتظار فرد بستگی دارد (Lin, 1999: 31-35). لین با طرح نظریه منابع اجتماعی مطرح نمود که دستیابی به منابع اجتماعی و استفاده از آن‌ها می‌تواند به موقعیت‌های اجتماعی-اقتصادی بهتر منجر شود. لین در بررسی خود نتایج حاصل از سرمایه اجتماعی را با عنوان نتایج سودمند (دارایی، قدرت، شهرت) و نتایج پرمعنا (سلامت جسمانی، روانی و رضایت از زندگی) طبقه‌بندی می‌نماید (Lin, 2001: 35-37).

کریشنا

کریشنا از دو بعد برای سرمایه اجتماعی نام می‌برد و بحث وی از ادغام کردن هنجارها با شبکه‌ها در سنجش سرمایه اجتماعی از این بحث ناشی می‌شود. بعد ساختاری: با شبکه‌ها، نقش‌ها و پیشه‌ها در ارتباط است. این بعد همکاری را تسهیل

از روابط تعبیه شده و در دسترس قرار می‌گیرد. این مفهوم دارای سه بعد شناختی، هنجاری و ساختاری است. بعد رابطه‌ای یا هنجاری به «دارایی‌هایی اشاره دارد که از طریق روابط ایجاد شده و قابل بهره‌برداری هستند». این بعد بر کیفیت ویژه روابطی که یک کنشگر در شبکه دارد متمرکز است. به‌ویژه روابطی که بر فرد یا رفتارشان تأثیرگذارند. کنش‌ها به شدت بر اساس پیوستگی‌های شخصی و احساسی نسبت به اعضای شبکه متفاوت است و روابط افراد با سازگاری با قوانین، همکاری و رفتار مطابق علایق مشترک تداوم می‌یابد. برای مثال، دو کنشگر ممکن است موقعیت‌های مشابهی را در پیکربندی شبکه‌های مشابه اشغال کنند، اما اگر توجهات شخصی و عاطفی آن‌ها نسبت به دیگر اعضای شبکه متفاوت باشد، اقدامات آن‌ها نیز احتمالاً از جنبه‌های مهم متفاوت است. عناصر کلیدی این بعد شامل سابقه تعامل افراد، اعتماد متقابل، هنجارها، الزامات و انتظارات و هویت و تطابق است (Nahapiet & Ghoshal, 1998: 243; Weber & Weber, 2007: 13). بعد ساختاری، به ویژگی‌های سیستم اجتماعی اشاره دارد. این ویژگی‌ها شامل پیوندهای غیرشخصی بین افراد یا واحدهای مختلف است. این بعد به ارتباط و اتصال کنشگران در یک شبکه اجتماعی می‌پردازد که امکان دسترسی آن‌ها را به اطلاعات و منابع را فراهم می‌کند. عناصر کلیدی این بعد شامل پیوندهای شبکه اجتماعی، پیکربندی و سازمان کارآمد هستند. بعد شناختی منابع را در زمینه ایجاد و به اشتراک‌گذاری دانش آشکار می‌کند و «به منابعی اطلاق می‌شود که بازنمایی‌ها، تفاسیر و سیستم‌های معنایی مشترک بین اطرافیان از جمله زبان و قواعد مشترک و روایت‌های مشترک را ارائه می‌دهند» (Nahapiet & Ghoshal, 1998: 243).

لین و تئوری منابع اجتماعی

در سال ۱۹۸۲ نان لین تئوری منابع اجتماعی را مطرح کرد. بر اساس این تئوری، دستیابی به منابع اجتماعی و استفاده از آن‌ها (منابع نهفته در شبکه‌های اجتماعی) می‌تواند به موقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی، بهتری منجر شود. از نظر لین،

بفهمد، ساختارهای عینی جامعه (قواعد اجتماعی، نقش‌ها و هنجارها، نهادها) چگونه بر رفتارهای ذهنی تأثیر می‌گذارند و رفتارهای اجتماعی چگونه واقعیت اجتماعی را بازتولید می‌کنند. از این‌رو برای درک بهتر ماهیت روابط بین عوامل اجتماعی عینی مانند طبقه اجتماعی و ... که رفتار انسان‌ها را محدود می‌کند و عمل ذهنی بایستی به رابطه دیالکتیکی ساختار و عاملیت توجه داشته باشیم (Fries, 2009: 327). بورديو معتقد است که دوگانه‌انگاری رویکردهای ساختار محور و عامل یا کنشگر محور، بیش از هر چیز دیگری باعث ایجاد شکاف میان جامعه‌شناسان و اندیشمندان اجتماعی شده است. در ساختارگرایی انسان‌ها محصول ساختار اجتماعی تلقی می‌شوند. بورديو این موضع را چه به لحاظ جامعه‌شناختی و چه از نظر اخلاقی غیر قابل دفاع می‌داند. بر همین اساس، بورديو تأکید می‌کند که جامعه‌شناسی باید در مطالعه حیات اجتماعی علاوه بر ساختار به کنش‌های فرد و معانی میان‌ذهنی نیز بپردازد. در پدیدارشناسی و جامعه‌شناسی تفسیری که واقعیت اجتماعی را امری میان‌ذهنی می‌دانند، به ساختار نمی‌پردازند. بورديو رویکردهای عامل یا کنشگر محور تک بعدی را به این دلیل رد می‌کند که جامعه‌شناسان باید قادر باشند زمینه اجتماعی کنش‌های فردی را نیز شرح دهند (سیدمن، ۱۳۸۸: ۹۶). بدین ترتیب هدف بورديو می‌توان چنین توصیف کرد «دوگانه‌انگاری ساختاری و عاملیت از طریق نوعی نظریه ساختاری» یا غلبه بر «ضدیت بی‌معنی بین فرد و جامعه» یا به عبارت دیگر غلبه بر ضدیت بین «عینیت‌گرایی و ذهنیت-گرایی» (بورديو به نقل از گلابی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۹).

تعریف وجوه چهارگانه سرمایه اجتماعی

وجه عینی: به شبکه اتصالات و روابط عینی فرد با دیگران مربوط است. وجه عینی سرمایه اجتماعی، شبکه پیوندهای اجتماعی فرد را مد نظر دارد که به صورت عینی و مشهود خارج از وی حضور دارند.

کرده و اقدام جمعی را هماهنگ می‌کنند. بعد شناختی: با هنجارها، گرایش‌ها و باورها ارتباط دارد. در سنجش سرمایه اجتماعی در نظر گرفتن هر دو را مهم می‌داند. این بعد اقدام جمعی را بر مبنای هنجارها و باورها استوار کرده و آنان را به سمت همکاری جمعی سوق می‌دهد. (محمودی، ۱۳۹۳: ۲۵).

آپهوف

از نظر آپهوف برای فهم برای فهم بهتر سرمایه اجتماعی، باید آن را به دو طبقه مرتبط به هم از پدیده‌ها تقسیم کنیم: ساختاری و شناختی. این تقسیم‌بندی برای سرمایه اجتماعی به همان اندازه سرمایه طبیعی، دارای اهمیت است. ساختاری: آپهوف سرمایه اجتماعی را در شکل ساختاری آن با شکل‌های گوناگون سازمان اجتماعی پیوند می‌زند. مواردی مانند نقش‌ها، قواعد، روش‌های قبلی. عناصر سازمان اجتماعی در طبقه‌بندی ساختاری، کنش دو طرفه سودمند را با کاهش هزینه‌ها و ایجاد الگوهای کنش متقابلی که نتایج پرحاصل را به واسطه همکاری به وجود می‌آورد، تسهیل می‌کند. شناختی: ایده‌های ناشی از طبقه‌بندی شناختی زمینه را برای مردم جهت کنش دو طرفه سودمند فراهم می‌آورد. هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای سازنده سرمایه اجتماعی شناختی، رفتار مبتنی بر همکاری و تعاون را منطقی و قابل احترام می‌دانند. از نظر آپهوف عناصر ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی در سطح بالایی به هم وابسته‌اند. از طریق ساز و کار انتظارات بر رفتار تأثیر می‌گذارند، از طریق تجارب شرطی می‌شوند و فرهنگ و روحیه یا طرز فکر یک دوره و دیگر عوامل تأثیرگذار آن‌ها را تقویت می‌کنند. هر دو شکل ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی در تحلیل آخر پدیده‌های فکری به شمار می‌شوند (Bernard, 2019).

رویکرد تلفیقی پیر بورديو

بورديو یکی از نظریه‌پردازان شاخص در زمینه تلفیق دوگانه‌های عاملیت-ساختار و عینیت-ذهنیت است. به اعتقاد او وظیفه علوم اجتماعی این است که

وفق نظریه ناهاپیت و گوشال، سرمایه اجتماعی از سه بعد ساختاری، شناختی و هنجاری تشکیل شده است. بدیهی است که این سه بعد کاملاً قابل تفکیک از یکدیگر نبوده و تنها در ساحت نظری است که از یکدیگر تفکیک شده‌اند. بعد ساختاری، آن چنان که این نظریه توضیح می‌دهد «شامل پیوندهای شبکه اجتماعی و جایگاه ارتباطات یک کنشگر در ساختار اجتماعی است. این بعد با حضور یا عدم حضور در شبکه‌ها، انواع شبکه‌ها و پیامدهای آن‌ها مشخص می‌شود». در واقع بعد ساختاری به نسبت و پیوند فرد با ساختارهای اجتماعی مربوط است. از حیث وجوه چهارگانه مفهوم سرمایه اجتماعی (عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار)، دو وجه عینیت و ساختار را می‌توان در این بعد استنباط نمود. بعد شناختی نیز در این تئوری «اشاره به منابعی دارد که فراهم‌کننده تعبیرها و تفسیرها و سیستم‌های معانی مشترک در میان گروه‌هاست. مهم‌ترین جنبه‌های این بعد از سرمایه اجتماعی عبارت‌اند از زبان و قواعد مشترک و حکایات مشترک». به عبارتی بعد شناختی به منابع ادراک و شناخت معانی مشترک، به عنوان مبنای هر شکلی از پیوند و اتصال اجتماعی، اشاره دارد. در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت به عنوان دو محور توضیح‌دهنده سرمایه اجتماعی، بعد شناختی در محور اول حاوی وجه ذهنی و در محور دوم حاوی وجه عاملیت است.

بعد سوم یعنی هنجاری «بر کیفیت ویژه روابطی که یک کنشگر در شبکه دارد، متمرکز است. این بعد توصیف‌کننده توسعه روابط شخصی است که بر اساس آن روابط افراد با سازگاری با قوانین، همکاری و رفتار مطابق علایق مشترک تداوم می‌یابد. مهم‌ترین جنبه‌های این بعد، سابقه تعامل افراد، اعتماد، هنجارها، الزامات و انتظارات و هویت است». به عبارت دیگر این بعد به شبکه ارتباطات فرد با دیگر افراد بر اساس علایق، قوانین و هنجارها اشاره دارد. از این تعریف برمی‌آید که هر چهار وجه عینی، ذهنی، عاملیت و ساختار را می‌توان از این بعد

وجه ذهنی: این وجه به سویه‌های شناختی و ادراکی فرد مربوط است. بعد ذهنی اشاره به منابعی دارد که تعیین‌کننده تعبیرها و تفسیرها و سیستم‌های معانی مشترک در میان گروه‌هاست. وجه ذهنی سرمایه اجتماعی عموماً در زبان و قواعد مشترک میان فرد و اعضای شبکه نمود می‌یابد.

وجه عاملیت: سرمایه اجتماعی وجهی فردی و شخصی دارد که به گزینش‌های فردی مبتنی بر انگاره‌های شناختی و ادراکی مربوط است. وجه عاملیت سرمایه اجتماعی به سویه‌های فاعلی این مفهوم اشاره دارد. این وجه نشان می‌دهد که فرد در عین حال که توسط محدودیت‌های ساختاری احاطه شده است، قدرت‌ها و توانش‌های فاعلی نیز دارد.

وجه ساختاری: این وجه بیانگر آن است که فرد در انتخاب‌ها و گزینش‌های خود در مناسبات و شبکه‌های اجتماعی کاملاً آزاد و مختار نیست، بلکه توسط جبرهای ساختاری که موقعیت وی را در ساخت اجتماعی تعیین می‌کنند، در بر گرفته شده است. وجه ساختاری، بر اعمال قدرت جامعه بر فرد در تعیین مناسبات اجتماعی وی تأکید دارد.

۲،۳ چهارچوب نظری

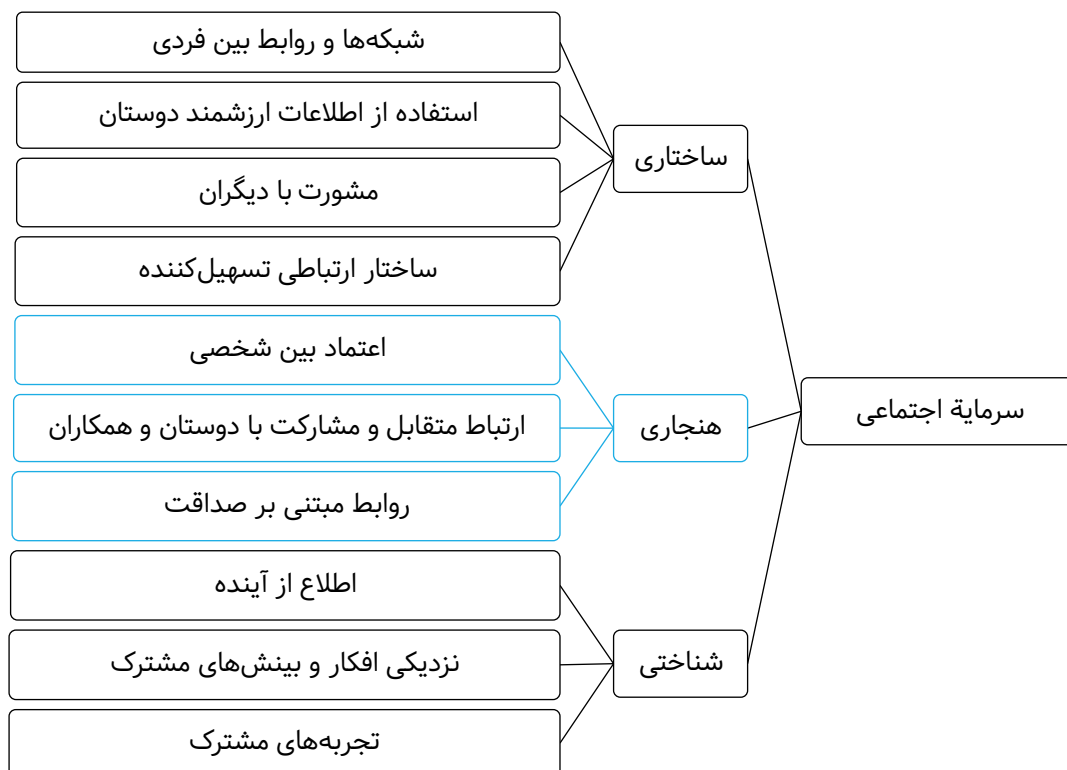
تئوری‌های بررسی شده، به همه یا تعدادی از وجوه چهارگانه مورد نظر برای مفهوم سرمایه اجتماعی در پژوهش حاضر یعنی عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار که شمول و جامعیت مفهومی سرمایه اجتماعی را تبیین می‌نمایند، پرداخته‌اند. اما در بین این تئوری‌ها، نظریه ناهاپیت و گوشال، جامعیت بیشتری داشته و لذا به عنوان نظریه مبنا یا چارچوب نظری پژوهش در نظر گرفته شد. نظریه‌های دیگر، ابعاد اعتماد، شبکه و روابط درون گروهی و برون گروهی را در نظر گرفته‌اند که در پژوهش‌های پیشین به آن‌ها پرداخته شده است. در حالی که نظریه ناهاپیت و گوشال، علاوه بر ابعاد شناختی و ساختاری، بعد هنجاری را نیز مطرح نموده است و به صورت کلی از جامعیت بیشتری برخوردار است.

در مجموع و بر اساس نظریه ناهاپیت و گوشال، سرمایه اجتماعی در پژوهش حاضر از ابعاد ساختاری، هنجاری و شناختی تشکیل شده است که خود مبنای طراحی مدل اندازه‌گیری قرار می‌گیرد.

استنباط نمود. تأکید این بعد بر روابط فردی، وجه عاملیت آن و تمرکز آن بر قوانین و هنجارها، وجه ساختار را در آن روشن می‌سازد. از سوی دیگر توجه این بعد به علائق، وجه ذهنی و تمرکز آن بر روابط میان فردی، وجه عینی آن را آشکار می‌سازد.

۲,۴ مدل مفهومی

در شکل ۱، مدل مفهومی تحقیق رسم شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی متغیر سرمایه اجتماعی

Figure 1: A Conceptual model of social capital variable

جامعه نامحدود به دست آمد. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. به این صورت که از مناطق ۸ گانه، ۳ منطقه شهری انتخاب گردید و در منطقه یک محلات ۲۲ بهمن و حافظیه که وضعیت متوسط دارند، در منطقه دو محلات دولت‌آباد و اربابی و سنجابی که محلات فقیر هستند و در منطقه چهار محلات کسری و فردوسی و دلگشا که محل سکونت طبقات بالای جامعه است، مشخص گردید و از هر محله، بلوک‌ها و سپس واحدهای مسکونی مشخص انتخاب و پرسش‌نامه تکمیل گردید. داده‌ها پس از گردآوری با

۳ روش تحقیق

روش تحقیق همواره تابعی از موضوع و پرسش تحقیق است. پژوهش حاضر بسته به پرسش اصلی خود، در پارادایم پوزیتویستی، رویکرد کمی و استراتژی قیاسی انجام شده است. روش مورد استفاده پیمایش، تکنیک جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه ساخت یافته، و ابزار به‌کار رفته شده پرسش‌نامه بسته بوده است. جامعه آماری پژوهش حاضر، شهروندان بالای ۱۵ سال کرمانشاه هستند (۶۸۶,۲۲۸ نفر بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ نفوس و مسکن) و حجم نمونه ۳۸۴ نفر با فرمول کوکران برای

سرمایه اجتماعی ۰/۷۷ بود که خروجی آزمون نشان داد مقدار همبستگی اصلاح شده آیتم-کل^۲ برای ۲ گویه کم‌تر از ۰/۳ بود که نشان از همبستگی پایین آن‌ها با نمره کلی است و از پرسش‌نامه حذف گردیدند. همچنین مقدار آلفای کرونباخ اگر گویه حذف گردد^۳ برای یکی از گویه‌ها ۰/۷۹ بود که از ضریب اصلی آلفای کرونباخ بالاتر بود، جهت افزایش پایایی مقیاس از پرسش‌نامه حذف گردید و در آزمون مجدد مقدار آلفای اصلی به ۰/۷۹ رسید. سپس برای هر یک از ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی میزان آلفای کرونباخ به دست آمد که بعد ساختاری ۰/۷۶، بعد هنجاری ۰/۸۰ و بعد شناختی ۰/۷۹ بود. با توجه به اینکه افزایش تعداد گویه‌ها بسته به نوع همبستگی بین سؤالات، تأثیر مثبت و یا منفی در آلفای کرونباخ دارد، بالا بودن آلفای کرونباخ همبستگی مثبت بین سؤالات را نیز نشان می‌دهد. در نهایت پرسش‌نامه واجد اعتبار صوری و پایایی لازم، برای پاسخ‌گویی در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت. با توجه به اینکه پرسش‌نامه با سؤالاتی با پاسخ‌های بسته ۵ گزینه‌ای به شکل طیف لیکرت طراحی گردید. برای گزینه‌های «کاملاً مخالفم»، «مخالفم»، «نظری ندارم»، «موافقم» و «کاملاً موافقم» به ترتیب امتیازات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ در نظر گرفته شد. برای اندازه‌گیری مقیاس/ بعد ابتدا داده‌ها در نرم‌افزار آماری اسپ‌اس‌اس^۴ وارد گردید. برای نمره‌دهی به سؤالات بار معنایی منفی با استفاده از دستور کدگذاری مجدد^۵ پاسخ‌ها به صورت معکوس نمره‌گذاری شد. برای اندازه‌گیری امتیاز پرسش‌نامه‌ها، از دستور جمع گویه‌ها^۶ استفاده شد و برای هر مقیاس/ بعد سؤالات مربوط به آن وارد گردید و جمع مقادیر کدگذاری شده برای هر پاسخ‌گو محاسبه شد و در نهایت به منظور فراخوانی داده‌ها از نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس به نرم‌افزار اموس استفاده از دستور انتخاب فایل داده^۷ استفاده شد.

نرم‌افزار اموس^۱ و به کمک معادلات ساختاری، تجزیه و تحلیل شد.

۳/۱ ابزار تحقیق

ابزار مورد استفاده در پژوهش حاضر، پرسش‌نامه محقق ساخته بوده است. بدین منظور ابتدا پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۶۳ گویه در ۱۰ مقیاس و ۳ بعد ساختاری، شناختی و هنجاری طراحی شده و اعتبار صوری آن مورد بررسی قرار گرفت. برای ایجاد شمولیت و جامعیت مفهومی، چهار وجه عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار، در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت، برای این مفهوم در نظر گرفته شد. در نهایت با مبنا قرار دادن تئوری ناهایت و گوشال، سرمایه اجتماعی بر اساس وجوه چهارگانه مذکور، در سه بعد ساختاری، هنجاری و شناختی عملیاتی گردید. بعد ساختاری آن، نقش‌ها و قواعد، شبکه‌ها و روابط بین فردی، رویه‌ها، روابط افقی، روابط عمودی و ایجاد منافع مشترک است. بعد هنجاری، کیفیت روابط و تعامل اعضا، ارتباط متقابل بین اعضا، اعتماد اجتماعی و پیوند اجتماعی است. بعد شناختی، هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها، باورها، فرهنگ شهری، همبستگی و انسجام را در بر می‌گیرد که در جدول ۱ قابل مشاهده است.

به منظور بررسی اعتبار صوری، پرسش‌نامه در اختیار ۸ تن از متخصصین و نخبگان علوم اجتماعی (دانشگاهی و پژوهشگاهی) قرار گرفته و از ایشان خواسته شد تا اعتبار گویه‌ها را ارزیابی نمایند که در مرحله اول از تعداد ۷۴ گویه، برخی گویه‌ها مورد تأیید قرار نگرفت و پیشنهاداتی برای تغییرات جزئی در برخی گویه‌ها ارائه شد که پس از انجام اصلاحات لازم، پرسش‌نامه با ۶۶ گویه مورد تأیید قرار گرفت. در مرحله بعد و به منظور سنجش پایایی اولیه ابزار، سنجح در اختیار ۳۵ پاسخ‌گو قرار گرفت. نتایج سنجش پایایی با روش آلفای کرونباخ برای متغیر

^۵ Recode

^۶ Compute Variable

^۷ Select Data File

^۱ Amos

^۲ Corrected Item Total Correlation

^۳ Cronbach's Alpha if Item Deleted

^۴ SPSS

جدول ۱. شاخص‌سازی و ابعادسازی متغیرهای پژوهش

Table 1: Indexing and dimensioning of research variables

متغیر	ابعاد	مقیاس	شماره گویه	دامنه نمره مقیاس
سرمایه اجتماعی	ساختاری	شبکه‌ها و روابط بین فردی	۱-۷	۷-۳۵
		استفاده از اطلاعات ارزشمند دوستان	۸-۱۲	۵-۲۵
		مشورت با دیگران	۱۳-۱۷	۵-۲۵
		ساختار ارتباطی تسهیل‌کننده	۱۸-۲۴	۷-۳۵
	هنجاری	اعتماد بین شخصی	۲۵-۳۲	۸-۴۰
		ارتباط متقابل و مشارکت با دوستان و همکاران	۳۳-۴۰	۸-۴۰
		روابط مبتنی بر صداقت	۴۱-۴۵	۵-۲۵
	شناختی	اطلاع از آینده	۴۶-۵۱	۶-۳۰
		نزدیکی افکار و بینش‌های مشترک	۵۲-۵۹	۸-۴۰
		تجربه‌های مشترک	۶۰-۶۳	۴-۲۰

نرمال باشد. با توجه به نتایج جدول ۲ و آزمون نرمالیتی، برای هر دو آزمون شاپیروویک و کولموگروف-اسمیرنوف سطح معناداری از ۰/۰۵ بیشتر بوده و بنابراین توزیع داده‌ها نرمال است (ضریب نرمال بودن نیز بالاتر از یک می‌باشد).

۴ یافته‌های پژوهش

برای طراحی مدل اندازه‌گیری برای سرمایه اجتماعی و بررسی اعتبار سازه ساخته شده، از تحلیل عاملی تأییدی با روش معادلات ساختاری استفاده شد. برای انجام معادلات ساختاری باید توزیع داده‌ها

جدول ۲. آزمون نرمالیتی متغیر سرمایه اجتماعی

Table 2: Normality test social capital variable

متغیر	کولموگروف-اسمیرنوف			شاپیروویک		
	ضریب	درجه آزادی	سطح معناداری	ضریب	درجه آزادی	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	۱/۵۱	۳۸۴	۰/۰۶۱	۱/۷۶	۳۸۴	۰/۰۶۴

تحلیل عاملی، ماتریس همبستگی بین متغیرها است.

۴٫۱٫۱ تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول

در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول^۱ رابطه عامل یا عامل‌ها (متغیرهای پنهان) با گویه‌ها (متغیرهای مشاهده‌پذیر) مورد سنجش قرار می‌گیرد. در این

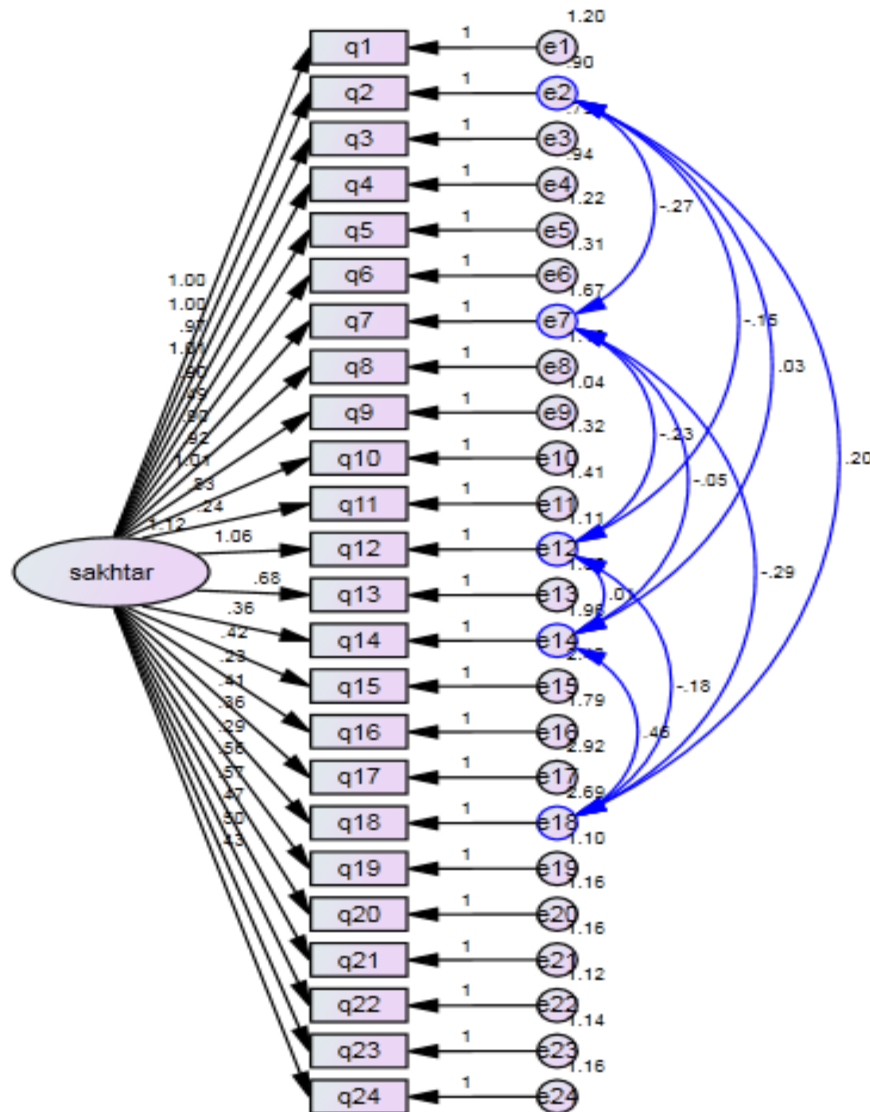
۴٫۱ تحلیل عاملی

تحلیل عاملی روشی آماری جهت پی بردن به متغیرهای زیر بنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها می‌باشد. از این روش با عنوان مدل اندازه‌گیری نیز یاد می‌شود. مدل اندازه‌گیری بخشی از مدل معادلات ساختاری است. داده‌های اولیه برای

¹ First order confirmatory factor analysis

عاملی مرتبه اول بعد ساختاری سرمایه اجتماعی در شکل ۲، مدل عاملی مرتبه اول بعد هنجاری سرمایه اجتماعی در شکل ۳ و مدل عاملی مرتبه اول بعد شناختی سرمایه اجتماعی در شکل ۴ قابل مشاهده است.

روش هیچ‌گونه رابطه‌ای بین متغیرهای پنهان مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. این نوع مدل اندازه‌گیری صرفاً برای اطمینان از آن است که متغیرهای پنهان درست اندازه‌گیری شده‌اند. در فاکتور آنالیز تأییدی مرتبه اول می‌توان رابطه یک عامل با چند گویه یا چندعامل با چند گویه را مورد بررسی قرار داد. مدل

شکل ۲. مدل عاملی مرتبه اول بعد ساختاری سرمایه اجتماعی

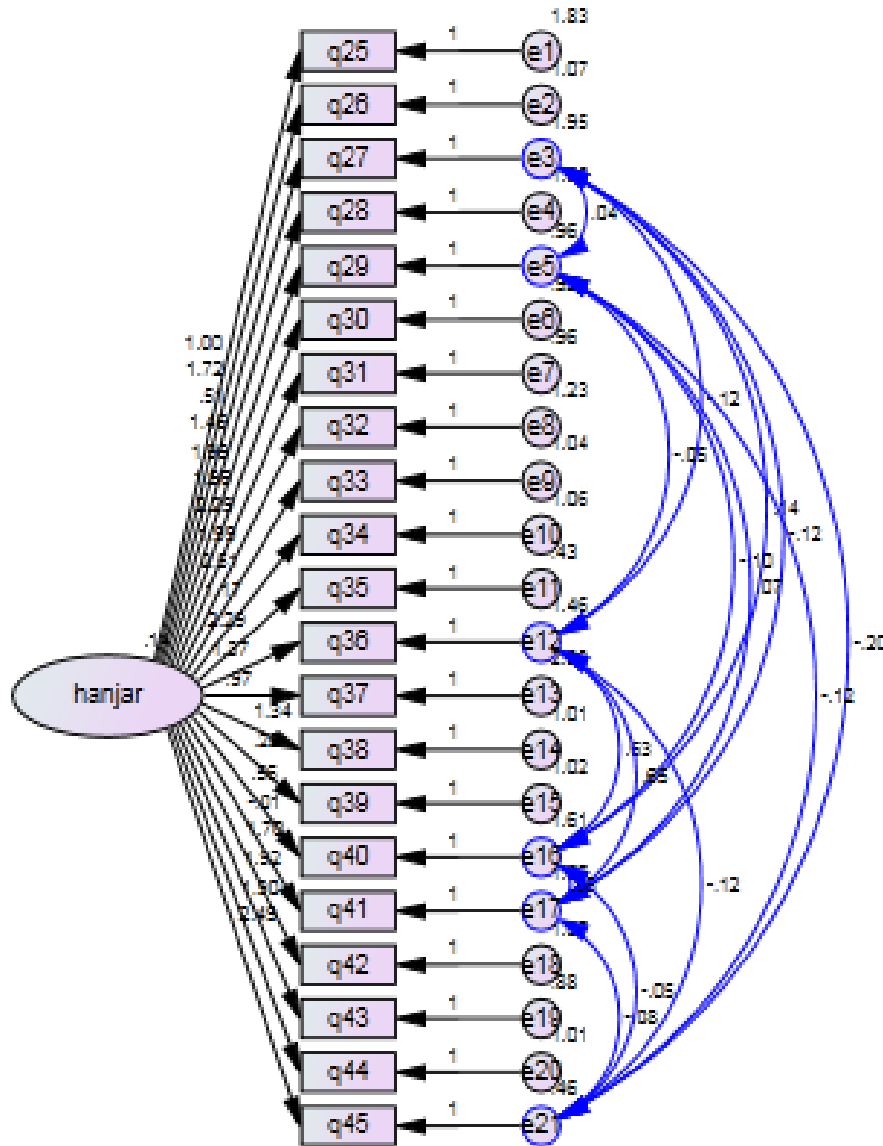
Figure 2: First order factor model of social capital structural dimension

گویه‌ها در بررسی بعد ساختاری از وزن مطلوبی برخوردارند؛ به بیان دیگر، همبستگی بعد ساختاری با عامل مربوط، در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

مقادیر مربوط به جدول ۳ بار عاملی، سطح بحرانی و سطح معناداری گویه‌های مربوط به بعد ساختاری را در سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد. برآوردهای مربوط به مدل عاملی بیان‌کننده این است که همه

جدول ۳. مقادیر به‌دست‌آمده بارهای عاملی بعد ساختاری
Table 3: The obtained values of factor loadings of structural dimension

p-value	t-value	بار عاملی	سؤال
۰/۰۰۱	۴/۲۹	۱/۰۰	۱. هر زمان فرصت داشته باشم به دیدن فامیل‌های نزدیک می‌روم.
۰/۰۰۱	۱۱/۸۷	۱/۰۰	۲. با دوستان و آشنایان رابطه نزدیکی ندارم.
۰/۰۰۱	۵/۹۴	۰/۹۷	۳. به ملحق شدن به گروه‌های جدید علاقه دارم.
۰/۰۰۱	۷/۴۱	۰/۹۰	۴. از مشکلات خانوادگی و شخصی خویشاوندان نزدیکم مطلعم.
۰/۰۰۱	۴/۲۷	۰/۴۹	۵. در مواقع حساس به کمک دوستان و آشنایانم می‌روم.
۰/۰۰۱	۸/۰۹	۰/۶۷	۶. فکر می‌کنم رابطه نزدیک و صمیمی‌ای با اطرافیانم ندارم.
۰/۰۰۱	۴/۲۷	۰/۷۴	۷. دیگران را درک می‌کنم و می‌توانم با احساسات آن‌ها همانندسازی کنم.
۰/۰۰۱	۱۲/۸۹	۱/۰۳	۸. تا جایی که امکان داشته باشد اطلاعاتم را در اختیار دوستان و آشنایان قرار می‌دهم.
۰/۰۰۱	۵/۴۴	۰/۸۳	۹. از گرفتن اطلاعات در یک زمینه مشخص از دوستان و آشنایانم استقبال می‌کنم.
۰/۰۰۱	۲/۴۱	۰/۲۷	۱۰. در هر زمینه‌ای می‌توانم از یک دوست یا آشنای معتمد اطلاعات دقیق کسب کنم.
۰/۰۰۱	۴/۷۹	۱/۱۲	۱۱. اطلاعاتم در مورد مسائل مختلف به‌روز است.
۰/۰۰۱	۹/۲۷	۱/۰۶	۱۲. اطرافیان من اطلاعاتشان در مورد بسیاری از مسائل قدیمی است.
۰/۰۰۱	۴/۷۴	۰/۶۵	۱۳. در تصمیمات دشوار در زندگی‌م کسانی را دارم که با آن‌ها مشورت کنم.
۰/۰۰۱	۱۰/۹۶	۰/۳۶	۱۴. مشورت گرفتن و مشورت دادن یکی از کارهایی است که امنیت اجرای آن کار را افزایش می‌دهد.
۰/۰۰۱	۸/۱۴	۰/۴۹	۱۵. مشورت کردن چشم آدم را به مسائلی که به آن توجه نداشته باز می‌کند.
۰/۰۰۱	۵/۲۲	۰/۲۹	۱۶. هر وقت با دیگران مشورت کرده‌ام متضرر شده‌ام.
۰/۰۰۱	۱۰/۱۷	۰/۸۱	۱۷. مشورت کردن با دیگران مرا در تصمیمی که می‌گیرم مصمم می‌کند.
۰/۰۰۱	۴/۴۱	۰/۴۶	۱۸. با دوستان و آشنایانم معمولاً از طریق شبکه‌های مجازی و تلفن در ارتباطیم و به یکدیگر پیام می‌دهیم.
۰/۰۰۱	۲/۵۵	۰/۲۵	۱۹. در شبکه‌های اجتماعی به دنبال یافتن دوستان جدید هستم.
۰/۰۰۱	۵/۱۹	۰/۵۷	۲۰. دسترسی به شبکه‌های اجتماعی امکان عضویت در گروه‌های جدید را برایم فراهم می‌کند.
۰/۰۰۱	۱۲/۰۶	۰/۴۷	۲۱. در شبکه‌های اجتماعی اطلاعات و منابعم را با دوستان و آشنایان به اشتراک می‌گذارم.
۰/۰۰۱	۶/۷۴	۰/۵۰	۲۲. از آشنایان راه دور از طریق شبکه‌های مجازی، جویای احوالشان هستم.
۰/۰۰۱	۴/۲۷	۰/۴۱	۲۳. در شبکه‌های اجتماعی رخدادها و وقایع مربوط به دوستان و آشنایان را دنبال می‌کنم.
۰/۰۰۱	۶/۱۹	۰/۲۳	۲۴. علاقه‌ای به شبکه‌های اجتماعی ندارم.

شکل ۳. مدل عاملی مرتبه اول بعد هنجاری سرمایه اجتماعی

Figure 3: First order factor model of social capital normative dimension

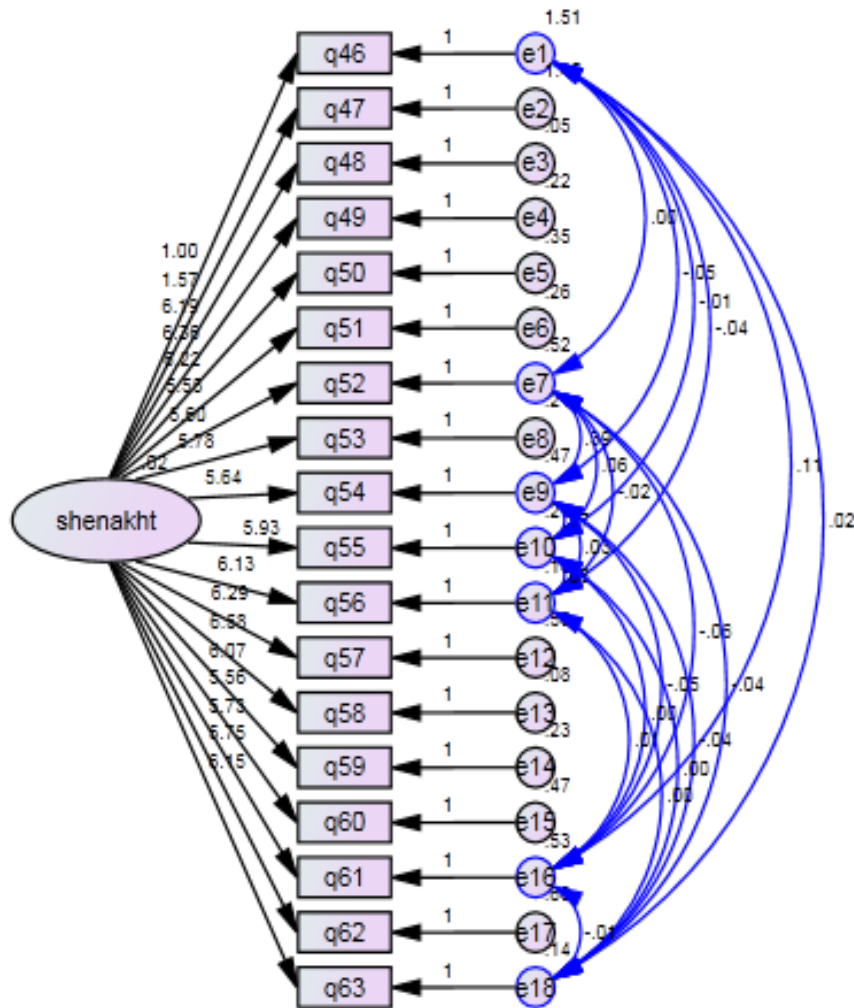
گویه‌ها در بررسی بعد هنجاری از وزن مطلوبی برخوردارند؛ به بیان دیگر، همبستگی بعد هنجاری با عامل مربوط، در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

مقادیر مربوط به جدول ۴ بار عاملی، سطح بحرانی و سطح معناداری گویه‌های مربوط به بعد هنجاری را در سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد. برآوردهای مربوط به مدل عاملی بیان‌کننده این است که همه

جدول ۴. مقادیر به‌دست‌آمده بارهای عاملی بعد هنجاری

Table 4: The obtained values of factor loadings of normative dimension

p-value	t-value	بار عاملی	سوال
۰/۰۰۱	۵/۱۹	۱/۰۰	۲۵. کسانی که با آن‌ها در ارتباطم و صمیمی هستم، قابل اعتماد هستند.
۰/۰۰۱	۱۴/۰۶	۱/۷۲	۲۶. زمانی که به مسافرت می‌روم کلید منزل را به دوستانم می‌دهم تا به آن سرکشی کنند.
۰/۰۰۱	۱۲/۰۷	۰/۵۱	۲۷. دوستانم از اینکه مسائل شخصیشان را با خیال آسوده با من در میان بگذارند، نگرانند.
۰/۰۰۱	۴/۱۵	۱/۴۹	۲۸. می‌توانم روی قولی که دوستانم به من می‌دهند حساب کنم.
۰/۰۰۱	۶/۱۴	۱/۹۹	۲۹. در صورتی که مرتکب اشتباهی شوم دوستانم مرا در حضور دیگران سرزنش می‌کنند.
۰/۰۰۱	۹/۲۲	۱/۴۷	۳۰. اگر از دوستانم راهنمایی بگیرم می‌توانم روی حرف‌هایشان حساب کنم و از آن استفاده کنم.
۰/۰۰۱	۵/۱۴	۱/۲۸	۳۱. در شرایط مالی دشوار، دوستانم حاضر نیستند بدون ضمانت به من کمک کنند.
۰/۰۰۱	۲/۱۶	۱/۱۴	۳۲. دوستانم با خیال آسوده با من درد دل کنند و اطمینان دارند که آدم رازداری هستم.
۰/۰۰۱	۲۱/۱۴	۰/۵۴	۳۳. با همکارانم در روابط کاری بسیار نزدیک هستم.
۰/۰۰۱	۱۰/۹۱	۰/۸۶	۳۴. با همکارانم ارتباطی خارج از محل کار ندارم.
۰/۰۰۱	۱۲/۱۱	۰/۲۷	۳۵. روابط دوستانه مبتنی بر اخلاق بین من و همکارانم وجود دارد.
۰/۰۰۱	۱۴/۹۶	۰/۴۷	۳۶. در صورت نیاز به همکاری می‌توانم روی کمک اطرافیانم حساب کنم.
۰/۰۰۱	۶/۲۸	۰/۵۱	۳۷. با دوستانم مرتباً دیدار می‌کنم.
۰/۰۰۱	۵/۷۹	۱/۲۴	۳۸. به تنهایی سفر رفتن را به مسافرت با خانواده و دوستان ترجیح می‌دهم.
۰/۰۰۱	۹/۶۱	۱/۶۷	۳۹. این روزها نمی‌توانم روی کمک هیچ کس حساب کنم.
۰/۰۰۱	۱۰/۰۶	۰/۹۴	۴۰. در هر شرایطی ببا دوستانم همکاری داریم و به هم کمک می‌کنیم.
۰/۰۰۱	۴/۲۷	۰/۶۶	۴۱. تا جایی که در رابطه دوستی برایم امکان داشته باشد، با دوستانم صادق هستم.
۰/۰۰۱	۶/۹۸	۰/۷۴	۴۲. در ارتباطات دوستانه‌مان صداقت و درستی اهمیت زیادی ندارد.
۰/۰۰۱	۱۰/۴۹	۰/۵۷	۴۳. در بین دوستانم به فردی صادق شناخته شده هستم.
۰/۰۰۱	۱۱/۶۶	۰/۶۷	۴۴. برای رسیدن به هدفم به راحتی به دوستانم دروغ می‌گویم.
۰/۰۰۱	۱۷/۷۷	۰/۲۷	۴۵. اگر دوستانم حرفی بزنند می‌توانم کاملاً به آن اطمینان کنم.

شکل ۴. مدل عاملی مرتبه اول بعد شناختی سرمایه اجتماعی

Figure 4: First order factor model of social capital cognitive dimension

گویه‌ها در بررسی بعد شناختی از وزن مطلوبی برخوردارند؛ به بیان دیگر، همبستگی بعد شناختی با عامل مربوط، در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

مقادیر مربوط به جدول ۵ بار عاملی، سطح بحرانی و سطح معناداری گویه‌های مربوط به بعد شناختی را در سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد. برآوردهای مربوط به مدل عاملی بیان‌کننده این است که همه

جدول ۵. مقادیر به‌دست‌آمده بارهای عاملی بعد شناختی

Table 5: The obtained values of factor loadings of cognitive dimension

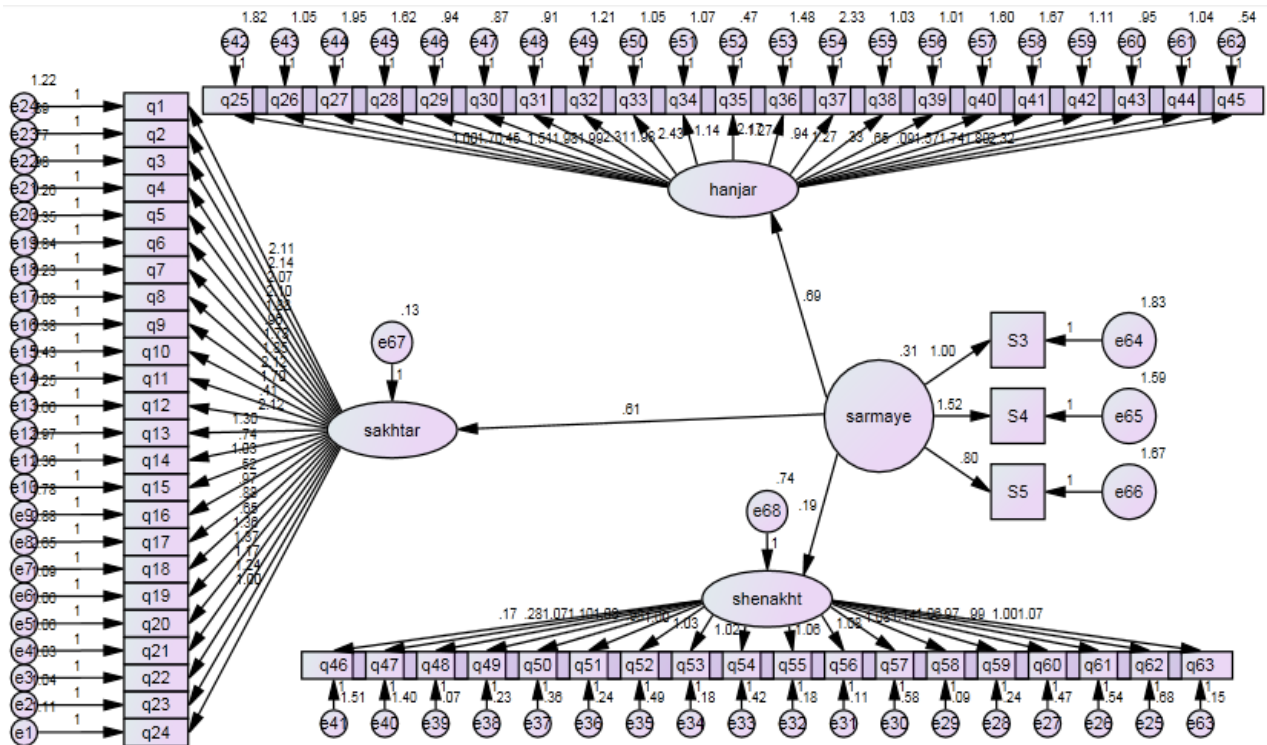
p-value	t-value	بار عاملی	سوال
۰/۰۰۱	۶/۲۱	۱/۰۰	۴۶. به آینده خودم در چند سال دیگر خوشبین نیستم.
۰/۰۰۱	۲/۱۴	۱/۵۷	۴۷. بدون ترس و نگرانی می‌توانم در کار و فعالیت اقتصادی سرمایه‌گذاری کنم.
۰/۰۰۱	۴/۰۹	۰/۷۹	۴۸. می‌تونم برای آینده‌ام برنامه‌ریزی مناسب داشته باشم.
۰/۰۰۱	۷/۶۶	۰/۶۸	۴۹. وضعیت مردم روز به روز بهتر می‌شود.
۰/۰۰۱	۷/۵۷	۰/۸۰	۵۰. من تا یک دهه دیگر وضع مالی بهتری نسبت به الان خواهم داشت.
۰/۰۰۱	۴/۱۶	۰/۸۲	۵۱. رابطه دوستی و خویشاوندی ما در آینده هم به مثل اکنون با ثبات خواهد بود.
۰/۰۰۱	۱۳/۷۸	۰/۶۹	۵۲. با دوستانم در خیلی از زمینه‌های فرهنگی و سیاسی اشتراک دیدگاهی دارم.
۰/۰۰۱	۶/۵۵	۰/۷۵	۵۳. شناخت زیادی از دوستان و آشنایانم ندارم.
۰/۰۰۱	۹/۴۲	۰/۴۶	۵۴. با دوستانم از نظر دیدگاه سیاسی در یک جبهه سیاسی قرار نداریم.
۰/۰۰۱	۱۱/۱۷	۰/۹۲	۵۵. از نظر مذهبی با دوستانم هم عقیده‌ام.
۰/۰۰۱	۱۰/۱۹	۰/۴۸	۵۶. اعتقادات مذهبی من با اعتقادات خانواده‌ام تفاوت دارد.
۰/۰۰۱	۵/۰۸	۰/۵۸	۵۷. دوستانم با نظرات اجتماعی من موافقت نمی‌کنند.
۰/۰۰۱	۸/۱۴	۰/۶۱	۵۸. دیدگاه من و خانواده‌ام نسبت به مسائل اجتماعی نزدیک است.
۰/۰۰۱	۶/۲۹	۰/۷۳	۵۹. به دلیل نزدیک بودن اهداف من با دوستانم، احساس دلگرمی دارم.
۰/۰۰۱	۷/۴۱	۰/۴۴	۶۰. با دوستانم تجربه‌های مشترک و خاطرات مشترک زیادی ندارم.
۰/۰۰۱	۶/۶۱	۰/۶۵	۶۱. بخش اعظم خاطرات و اتفاقات زندگی‌م با تجربیات خانواده‌ام یکی است.
۰/۰۰۱	۵/۷۴	۰/۹۴	۶۲. با دوستانی که در گذشته داشته‌ام در ارتباط نیستم.
۰/۰۰۱	۱۲/۸۷	۰/۹۶	۶۳. خاطرات مشترک دوران مدرسه و دانشگاه از دلایلی است که همکلاسی‌های قدیم را دور هم جمع می‌کند.

بررسی رابطه متغیرهای مشاهده‌پذیر با متغیرهای پنهان، رابطه متغیرهای پنهان با سازه اصلی خود نیز بررسی می‌شود. مدل عاملی مربوط به متغیر سرمایه اجتماعی به صورت یک مدل عاملی مرتبه دوم تدوین شد که در شکل ۵ قابل مشاهده است.

۴/۱/۲ تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم

از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم^۱ زمانی که یک سازه بزرگ خود از چند متغیر پنهان تشکیل شده باشد، استفاده می‌شود. در این روش علاوه بر

^۱ Second order confirmatory factor analysis

شکل ۵. مدل عاملی مرتبه دوم سرمایه اجتماعی

Figure 5: Second order factor model of social capital

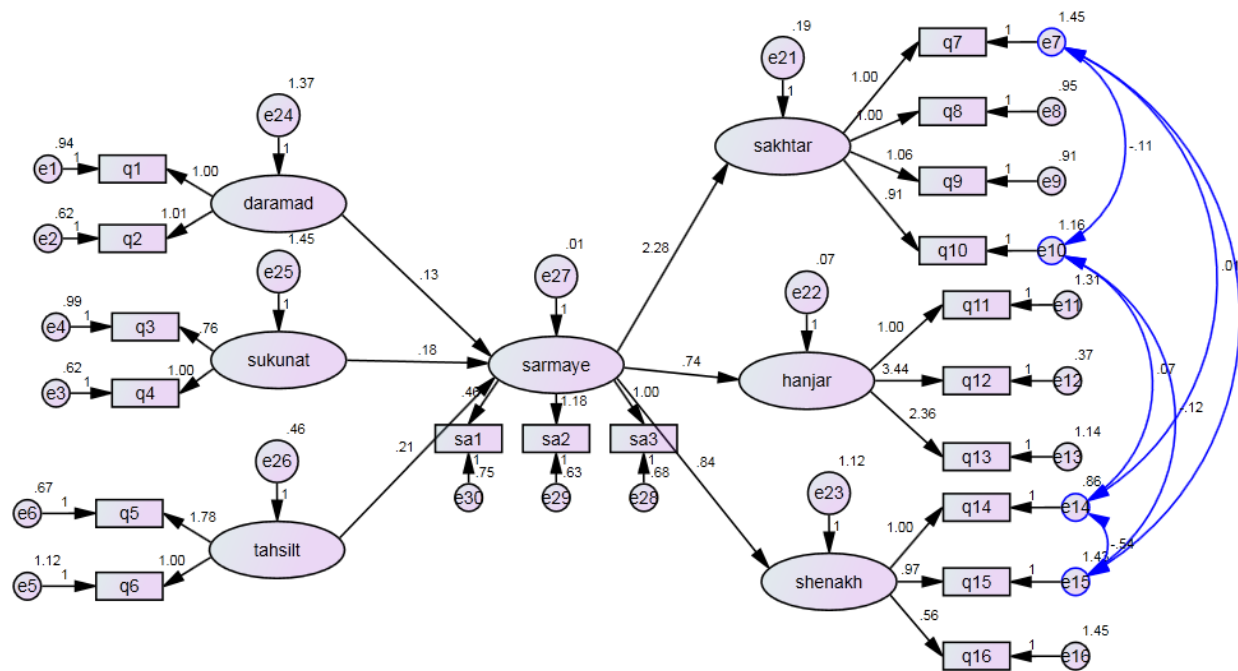
قرار دهد. مدل‌سازی معادلات ساختاری به لحاظ روش‌شناختی از دقت بالایی برخوردار است؛ زیرا با متغیرهای پنهان به عنوان سازه‌هایی برخورد می‌کند که در سنجش آن‌ها خطا وجود دارد و از نظر کاربردی به واقعیت زندگی اجتماعی نزدیک می‌شود؛ چراکه در فضایی چندمتغیره امکان تحلیل داده‌ها را فراهم می‌آورد (هومن به نقل از علیوردی نیا و یونسی، ۱۳۹۳: ۱۱۱).

با توجه به اینکه متغیرهای زمینه‌ای در متغیرهای اجتماعی نقش دارند متغیرهای مستقل پژوهش (سکونت، تحصیلات و درآمد) به صورت متغیرهای آشکار و متغیر وابسته (سرمایه اجتماعی) به صورت متغیر پنهان وارد مدل معادله ساختاری شد که در شکل ۶ قابل مشاهده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود بیشتر ضرایب مسیر استاندارد مقادیر زیادی را نشان می‌دهند. این ضرایب در رابطه با بارهای عاملی متغیرهای مشاهده شده زیرمقیاس‌های هنجاری، ساختاری و شناختی مقادیر را نشان می‌دهند. بیشترین ضریب مسیر مربوط به بعد هنجاری با ۰/۶۹ می‌باشد. با بررسی برآوردهای خطای استاندارد، نسبت‌های بحرانی و سطوح معناداری نیز نشان می‌دهد تمامی این برآوردها در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنادار است.

۴٫۲ مدل معادلات ساختاری

به منظور دستیابی به هدف بیان شده، از مدل‌سازی معادله ساختاری استفاده شد. مدل‌یابی معادلات ساختاری، تکنیک تحلیل چندمتغیری است که به پژوهشگر امکان می‌دهد مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون را به گونه هم‌زمان مورد آزمون

شکل ۶. مدل معادله ساختاری تأثیر متغیرهای مستقل بر سرمایه اجتماعی

Figure 5: Structural equation model of the effect of independent variables on social capital

مجذور کامل استفاده شده است که نتایج به‌دست-
آمده از مدل در جدول ۶ قابل بررسی می‌باشد.

برای بیان مقبولیت مدل از شاخص‌های برازش
هنجار شده بنتلر-بونت، برازش نسبی، برازش
افزایشی، توکر-لوئیس، شاخص‌های تطبیقی و

جدول ۶. شاخص‌های برازش مدل

Table 6: Model fit indices

SRMR	PCFI	PNFI	PRATIO	RFI	IFI	GFI	CFI	NFI	RMSEA	X2/df	مدل
< ۰/۸	≥ ۰/۶	≥ ۰/۶	≥ ۰/۵۰	≥ ۰/۶	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	< ۰/۱	< ۲	میزان قابل قبول
۰/۰۲	۰/۷۳	۰/۶۲	۰/۷۱	۰/۹۵	۰/۹۰	۰/۹۶	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۰۴	۱/۲۷	محاسبه شده

دارند. این شاخص‌ها در واقع معیارهایی برای تأیید
مدل‌های نظری تدوین شده با استفاده از داده‌های
گردآوری شده‌اند.

شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل در مجموع بیان-
کننده این است که مدل تدوین شده با داده‌ها
حمایت می‌شوند؛ به بیان دیگر، برازش داده به مدل
برقرار است و همه شاخص‌ها در دامنه مطلوب قرار

جدول ۷. بارهای عاملی مدل سرمایه اجتماعی

Table 7: Factor loadings of social capital model

ضریب استاندارد	سطح معناداری	نسبت بحرانی (آماره تی)	ضریب تأثیر	متغیر وابسته	اثر	متغیر مستقل
۰/۷۴۲	۰/۰۰۱	۱۱/۱۶۶	۰/۱۳	سرمایه اجتماعی	<---	درآمد
۰/۸۱۱	۰/۰۰۱	۱۰/۱۷۰	۰/۱۸	سرمایه اجتماعی	<---	سکونت
۰/۷۷۸	۰/۰۰۱	۸/۸۴۰	۰/۲۱	سرمایه اجتماعی	<---	تحصیلات

ارائه شده ترکیبی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی و متغیرهای دیگر است که پشتوانه نظری ندارد و به شیوه عملیاتی کردن آن‌ها نیز اشاره نشده است. بدین منظور و برای ایجاد شمولیت و جامعیت مفهومی، چهار وجه عینیت، ذهنیت، عاملیت، ساختار، در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت، برای این مفهوم در نظر گرفته شد. در نهایت با مبنا قرار دادن تئوری ناهاپیت و گوشال، سرمایه اجتماعی بر اساس وجوه چهارگانه مذکور، در سه بعد ساختاری، هنجاری و شناختی عملیاتی گردید.

بدین منظور ابتدا پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۶۳ گویه در ۳ بعد ساختاری، شناختی و هنجاری طراحی گشته و اعتبار صوری آن توسط ۸ تن از متخصصین دانشگاهی مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله بعد و به منظور سنجش پایایی اولیه ابزار به روش آلفای کرونباخ، سنجه در اختیار ۳۲ تن از افراد نمونه قرار گرفت. سپس سنجه نهایی واجد اعتبار صوری و پایایی لازم، برای پاسخ‌گویی در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت. داده‌های گردآوری شده، به منظور تولید یک مدل اندازه‌گیری و تحلیل عاملی تأییدی آن، با نرم‌افزار اموس مورد تحلیل قرار گرفت. در نهایت متغیرهای مستقل پژوهش (تحصیلات، سکونت و درآمد) در مجموع ۵۲٪ از واریانس متغیر سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کنند در نمونه آماری بیشترین درصد تبیین مربوط به متغیر تحصیلات و کم‌ترین

مقادیر جدول ۷ بیان‌کننده این است که متغیرهای مستقل پژوهش (تحصیلات، سکونت و درآمد) در مجموع ۵۲٪ از واریانس متغیر سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کنند در نمونه آماری بیشترین درصد تبیین مربوط به متغیر تحصیلات و کم‌ترین مقدار مربوط به متغیر درآمد است. با مد نظر قراردادن مقادیر مربوط به برآورد باید گفت از بین متغیرهای اثرگذار بر سرمایه اجتماعی در جامعه آماری اثر متغیر تحصیلات در مقایسه با دو متغیر دیگر بیشتر است.

۵ بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر آن بود که یک مدل اندازه‌گیری برای سرمایه اجتماعی طراحی نماید. با مرور پژوهش‌های پیشین مشخص شد فقط بخشی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند. در چارچوب نظری پژوهش‌های یاد شده عموماً انسجام نظری مشخص وجود ندارد و ارائه دیدگاه سیستمی در این مطالعات مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین مطالعات عمدتاً در پی سنجش رابطه سرمایه اجتماعی و متغیرهای اجتماعی دیگر است و ابعادی را پوشش می‌دهد که نحوه عملیاتی کردن آن‌ها به روشنی تشریح نگردیده است. پژوهش‌هایی که مدل‌های اندازه‌گیری طراحی نموده‌اند، نیز دارای ایراداتی است که به صورت مشخص در هیچ یک از آن‌ها صرفاً شاخص‌های سرمایه اجتماعی بررسی نشده و در نهایت مدل‌های

شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل در مجموع بیان‌کننده این است که مدل تدوین شده با داده‌ها حمایت می‌شوند؛ به بیان دیگر، برازش داده به مدل برقرار است و همه شاخص‌ها در دامنه مطلوب قرار دارند. شاخص‌های نکویی برازش گواهی بر این موضوع بوده‌اند که مدل از برازش مطلوبی برای سازه بازنمایی شده برخوردار بوده و لذا مدل از اعتبار صوری برخوردار است. بنابراین مدل مستخرج از پژوهش حاضر که می‌تواند در پژوهش‌های آتی برای سنجش این سازه مفهومی به کار گرفته شود. نکته قابل تأمل در طراحی این مدل، مبتنی بودن آن بر یک رویکرد نظری دقیق بوده است. به نحوی که در طراحی ابزار تحقیق تلاش شد شمولیت مفهومی سازه حفظ گردد و برای ایجاد شمولیت و جامعیت مفهومی سازه مورد مطالعه، چهار وجه عینیت، ذهنیت، عاملیت و ساختار، در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت، برای این مفهوم در نظر گرفته شد.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به سنجش اعتبار صوری پرسش‌نامه اشاره کرد که به دلیل تعداد زیاد سؤالات و عدم دسترسی به نخبگان در یک زمان مشخص و به صورت هم‌زمان روند سنجش اعتبار را با کندی مواجه نمود که می‌توان از روش‌های جایگزین که سریع‌تر قابل انجام است، استفاده نمود. همچنین به دلیل عدم اعتماد در سطح جامعه، پاسخ‌گویان گاهی انجام پژوهش را بیهوده می‌دانند و در پاسخ به سؤالات محافظه‌کاری وجود دارد که این مسأله نیاز به یک اعتماد همگانی به پژوهش و پژوهشگر را ایجاد می‌کند. تعداد زیاد سؤالات پرسش‌نامه، ناخوشایندی برای پاسخ‌گو به همراه داشته و احتمالاً دقت در پاسخ به سؤالات را کاهش داده است که برای رفع این مشکل می‌توان به توزیع پرسش‌نامه‌ها به صورت الکترونیکی و آن‌لاین با بازه مناسب زمانی جهت پاسخ‌گویی اشاره نمود. پژوهش حاضر پیشنهاد می‌کند که تحقیقات آتی مدل اندازه‌گیری طراحی شده را در مطالعات کمی و همبستگی و در

مقدار مربوط به متغیر درآمد است. با مدنظر قراردادن مقادیر مربوط به برآورد باید گفت از بین متغیرهای اثر گذار بر سرمایه اجتماعی در جامعه آماری اثر متغیر تحصیلات در مقایسه با دو متغیر دیگر بیشتر است.

مدل طراحی شده برای سنجش سرمایه اجتماعی، علی‌رغم برخی شباهت‌ها و اشتراکات کلی با مدل‌های طراحی شده در دیگر پژوهش‌ها، به نظر می‌رسد که از شمول و جامعیت بالاتری برخوردار باشد. جامعیت و شمول سنجش این مدل، به شمول مفهومی آن در تعریف سرمایه اجتماعی بازمی‌گردد. پشتوانه نظری شاخص‌های سرمایه اجتماعی به صورت دقیق تشریح گردیده و نحوه عملیاتی کردن شاخص‌ها واضح و مبرهن است. در واقع قائل شدن به چهار وجه اساسی در دو محور عینی-ذهنی و ساختار-عاملیت، بخشی از پژوهش حاضر است که در پژوهش‌های پیشین به آن‌ها پرداخته نشده که در پژوهش حاضر در نهایت برآورد سه بعد هنجاری، ساختاری و شناختی بر اساس این وجوه مفهومی، سبب گردید که سرمایه اجتماعی در زوایا و وجوه گوناگون و متکثر خود، عملیاتی و مدل‌سازی شود.

در مجموع یافته‌های پژوهش نشان داد که تحقیق حاضر توانسته است یک مدل معتبر برای سنجش و اندازه‌گیری سازه سرمایه اجتماعی فراهم سازد. در این مدل مستخرج از تحلیل عاملی تأییدی، بارهای عاملی، سطح بحرانی و سطح معناداری گویه‌های مربوط به ابعاد ساختاری، شناختی و هنجاری در سرمایه اجتماعی و برآوردهای مربوط به مدل عاملی بیان‌کننده این است که همه گویه‌ها از وزن مطلوبی برخوردارند. ضرایب مسیر استاندارد نشان می‌دهد که بیشترین ضریب مسیر مربوط به بعد هنجاری با ۰/۶۹ می‌باشد. با بررسی برآوردهای خطای استاندارد، نسبت‌های بحرانی و سطوح معناداری نیز نشان می‌دهد تمامی این برآوردها در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنادار است.

سهم نویسندگان

این مقاله از رساله دکتری خانم مهسا قانع استخراج شده است. استاد راهنمای رساله، دکتر علی اصغر عباسی اسفجیر و استاد مشاور آن دکتر علی رحمانی فیروزجاه می‌باشند.

عدم تعارض منافع

نویسندگان دارای تعارض منافع نمی‌باشند.

تشکر و قدردانی

از اساتید محترم، پاسخ‌گویان گرامی و تمامی همراهان در مراحل مختلف پژوهش سپاس‌گزاریم.

جوامع آماری مختلف، مورد ارزیابی قرار داده و قدرت تبیین‌کنندگی آن را در نسبت متغیرهای ملاک ارزیابی نمایند. همپنین پیشنهاد می‌گردد که پژوهش‌های آتی از تکنیک دلفی برای تولید مدلی برای سنجش سرمایه اجتماعی استفاده نمایند تا تفاوت‌ها و شباهات مدلی مبتنی بر دیدگاه نخبگان و خبرگان علوم اجتماعی، با مدل حاضر تعیین و مشخص گردد.

حمایت مالی

این مقاله حمایت مالی نداشته است.

منابع

- ارجمندی، محمدستار؛ مجیدی، مریم؛ امینی، زین‌العابدین و ساد، احسان (۱۴۰۱). طراحی مدل سرمایه اجتماعی در سازمان‌های دولتی (هم‌سو با سند چشم‌انداز و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی). *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۹(۳)، ۳۵۸-۳۳۱.
- اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ رضاعلی، منصور و چهارراهی، ذبیح اله (۱۳۹۶). تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی شهر (مطالعه موردی: شهر استهبان، استان فارس). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲(۲)، ۳۷۵-۳۸۹.
- پوربهبی، طیبه؛ جعفری نیا، غلامرضا و شمس‌الدینی، علی (۱۴۰۱). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار شهری بوشهر. *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۲(۴۷)، ۲۰۰-۲۱۷.
- جوانپور، محمدعلی؛ امام جمع، فرهاد و رحیمی، عبدالرحیم (۱۴۰۰). بررسی اعتبار مدل رشد و توسعه سرمایه‌های اجتماعی در سازمان‌های دولتی. *ترویج علم*، ۱۰(۲۱)، ۱۹۸-۱۷۳.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ عیوضلو، داوود و خزائی‌زاده، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی در فضاهای شهری منطقه ۹ شهرداری تهران. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۸(۲)، ۳۶۱-۳۴۹.
- خسروی، سحر؛ محسنی تبریزی، علیرضا و آقاجانی مرساء، حسین (۱۴۰۰). تبیین جامعه‌شناختی سهم سرمایه اجتماعی در تحرک اجتماعی. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۳(۵۰)، ۹۹-۱۱۳.
- ذوالفقاری، اکبر (۱۳۹۸). فراتحلیل جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی. *انتظام اجتماعی*، ۱۰(۲)، ۱۸۹-۱۶۱.
- رسول‌زاده، فرزانه؛ شاهچراغی، آزاده و بندرآباد، علیرضا (۱۳۹۸). ارائه مدل سرمایه اجتماعی و معماری در مجموعه‌های مسکونی مبتنی بر ساخت اجتماعی. *معماری و شهرسازی پایدار*، ۱۷(۱)، ۱۹۷-۲۱۶.
- سلیمانی، حسین؛ خیبری، مهوش و غفاری، سید رامین (۱۴۰۳). تحلیل اثرات مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: شهرستان اردل). *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۱۵(۱)، ۴۹-۷۳.
- سیدمن، استیون (۱۳۸۸). *کشاکش آرا در جامعه‌شناسی*، ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- شارع‌پور، محمود؛ ریاحی، محمد اسماعیل و آرمان فاطمه (۱۳۹۳). بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر سلامت روان (مطالعه شهروندان ساکن تهران). *مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)*، ۱۵(۱)، ۷۹-۱۰۰.
- علیوردی‌نیا، اکبر و یونسی، عرفان (۱۳۹۳). تأثیر میزان خودکنترلی بر ارتکاب جرم در میان دانشجویان. *راهبرد فرهنگ*، ۷(۲۶)، ۱۱۸-۹۳.
- فرقانی، محمد مهدی و قلی‌زاده گللو، شهریار (۱۴۰۰). تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی). *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۷(۲۶)، ۲۷۳-۳۰۱.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۶). *پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن*. ترجمه غلامعباس

دانشگاه و تمایل کارمندان به مشارکت با نقش واسطه‌ای آمادگی آن‌ها برای تغییر در دانشگاه شیراز. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، (۱)۹، ۱۰۱-۱۲۵.

محمدی، حسین؛ تعالی‌مقدم، آزاده و بسطام، مرتضی (۱۳۹۰). برآورد سرمایه اجتماعی در مناطق مختلف شهر مشهد و ارائه راهکارها جهت ارتقای آن در راستای وظایف شهرداری. *مدیریت شهری*، ۹(۲۷)، ۲۵۸-۲۳۷.

محمودی، سمیرا (۱۳۹۳). تبیین الگوی فضایی سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی، مطالعه موردی: روستاهای استان خراسان رضوی (پایان‌نامه دکترای تخصصی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، استاد راهنما: غلامرضا غفاری، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، استاد مشاور: مهدی پورطاهری).

مظلوم خراسانی، محمد و اصغرپور ماسوله، احمدرضا (۱۳۸۴). سنجش میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳ و عوامل مؤثر بر آن. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۲(۲)، ۱۹۳-۲۱۵.

موسوی، میرطاهر و شیانی، ملیحه (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی مفاهیم و رویکردها. تهران: انتشارات آگاه.

توسلی. تهران: انتشارات شرکت حکایت قلم نوین (جامعه ایرانیان).

فیلد، جان (۱۳۹۲). *سرمایه اجتماعی*، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی. تهران: انتشارات کویر.

قادری، احمد و نعمت‌الله تقوی (۱۳۹۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی شهروندان شهر سقز، *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۵(۱۹)، ۱۱۱-۱۲۶.

کریم زاده، بیاض؛ پورقهرمانی، بابک و بیگی، جمال (۱۴۰۰). طراحی مدل بومی سرمایه اجتماعی برای پیشگیری از جرائم سایبری. *انتظام اجتماعی*، ۱۳(۲)، ۱۱۵-۱۴۸.

کلمن، جیمز ساموئل (۱۳۹۰). *بنیادهای نظریه اجتماعی*. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.

گللابی، فاطمه؛ بوداقتی، علی و علیپور، پروین (۱۳۹۴). مروری تحلیلی بر تلفیق عاملیت و ساختار در اندیشه پیر بوردیو. *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۴(۶)، ۴۱۹-۴۴۱.

لقمان، مونا؛ سعیده زرآبادی، زهراسادات و بهزادفر، مصطفی (۱۳۹۸). *بررسی تأثیر متقابل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در محله‌های شهری (مورد مطالعه: محله‌های سلطان میراحمد و فین کاشان)*. *مطالعات معماری ایران*، ۱۵(۸)، ۲۱۷-۲۴۰.

محترم، معصومه؛ ترک‌زاده، جعفر و صالحی، نغمه (۱۴۰۱). مدل‌یابی ساختاری سرمایه اجتماعی

factor productivity: Evidence from Chinese Provinces. *China & World Economy*, 25(4), 22-43.

Akbarian Ronzi, S. R., Rezaali, M., & Chaharrahy, Z. (2017). On the analysis of the urban social capital situation (case study: Estahban City, Fars

Adedeji, A., Silva, N., & Bullinger, M. (2021). Cognitive and structural social capital as predictors of quality of life for Sub-Saharan African Migrants in Germany. *Applied Research in Quality of Life*, 16(1), 1003-1017.

Ailun, X., Hans, W., Hongyi, L., & Yongjian, P. (2020). Social capital and total

- Province). *Studies of Human Settlements Planning*, 12(2), 375-389. [In Persian]
- Aliverdina, A., & Yunesi, E. (2014). The effect of level of self-control on crime commitment; among university students. *Strategy for Culture*, 7(26), 93-118. [In Persian]
- Arjmandi, M., S., Majidi, M., Amini, Z., A., & Sadeh, E. (2022). Designing the social capital model in public organizations in line with the twenty-year vision document and the resistance economy policies. *Social Capital Management*, 9(3), 331-358. [In Persian]
- Bernard, P. (2009). *Social cohesion: A Critique*. CPRN discussion paper. December. Ottawa.
- Bourdieu, p. (1997). The forms of capital. in A.H. Halsey (Ed.), *Education: culture, economy and society* (pp. 241-258). Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, J., S. (2010). *Foundations of social theory*. Translated by Saburi Manuchehr. Tehran: Ney Publication. [In Persian]
- Field, J. (2013). *Social capital*. Translated by Gholamreza Ghaffari & Hossein Ramezani. Tehran: Kavir Publication. [In Persian]
- Forghani, M., M. & Gholizadeh Gollo, S. (2021). The relationship between the use of virtual social networks and changes in students' social capital dimensions (study case: students of Mohaghegh Ardabili University). *New Media Studies*, 7(26), 273-301. [In Persian]
- Fries, Ch. J. (2009). Bourdieu's reflexive sociology as a theoretical basis for mixed methods research: An application to complementary and alternative medicine. *Journal of mixed Method Research*, 3(4), 348-326.
- Fukuyama, F. (2006). *The end of order*. Translated by Gholamabbas Tavassoli. Tehran: Hekayat Qalam Novin Company (Iranian Society) Publication. [In Persian]
- Ghaderi, A., & Taghavi, N. (2013). The relationship between social capital and life quality in Sagez. *Sociology Studies*, 5(19), 111-126. [In Persian]
- Golabi, F., Boudaghi, A., & Alipour, p. (2015). Analytical review on conflation of agency and structure in the thought of Pierre Bourdieu. *Contemporary Sociological Research*, 4(6), 419-441. [In Persian]
- Hamdan, H., Yusof, F., & Azziyati Marzukhi, M. (2014). Social capital and quality of life in urban neighborhoods high density housing. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 153(1), 169-179.
- Hataminejad, H., Eyvazloo, D., & Khazaizadeh, F. (2016). Investigation on the relationship between social capital and satisfaction with quality of life in urban spaces (case study: 9 Region, Tehran Municipality). *Human Geography Research Quarterly*, 48(2), 349-361. [In Persian]
- Javanpoor, M., A., Emamjome, F., & Rahimi, A. (2021). Examining the validity of the model of social capital growth and development in government organizations. *Popularization of Science*, 10(21), 173-198. [In Persian]
- Karimzadeh, B., Pourghahramani, B., & Beigi, J. (2021). Designing a native model of social capital to prevent

- cybercrime. *Social Order*, 13(2), 115-148. [In Persian]
- Khosravi, S., Mohseni Tabrizi, A., & Aghajani Mersa, H. (2021) Sociological explanation of the share of social capital in social mobility. *Iranian Social Development Studies*, 13(50), 99-113. [In Persian]
- Lin, N. (1999). *Building a network theory of social capital*. *Connections*. 22(1), 28-51.
- Lin, N. (2001). *Social capital: a theory of social structure and action*. Cambridge University Press.
- Loqman, M., Sa'eede Zar-abadi, Z., S., & Behzadfar M. (2019). Investigating the mutual effects of social capital and quality of life in urban neighborhoods using structural equation modeling (study case: Sultan Mir-Ahmad and Fin in Kashan). *Iranian Architectural Studies*, 15(8), 217-240. [In Persian]
- Mahmoudi, S. (2014). *Explaining the spatial pattern of social capital in rural development, case study: villages of Razavi Khorasan province* (PhD thesis, Tarbiat Modares University, Faculty of Literature and Humanities, Supervisor: Gholamreza Ghafari, Abdolreza Roknoddin Eftkhari, Advisor: Mahdi Pour-taheri). [In Persian]
- Mazlum Khorasani, M., & Asgharpoor Masooleh, A. (2005). Measuring social capital of the medical students of Mashhad Medical Sciences University in the academic year 2004-2005 and the factors affecting it. *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 2(2), 193-215. [In Persian]
- Mohammadi, H., Ta'ali Moghadam, A., & Bastam, M. (2011). Estimating the social capital in different areas of Mashhad and providing strategies to promotion it in line with the duties of municipality. *Urban Management*, 9(27), 237-258. [In Persian]
- Mohtaram, M., Torkzadeh, J., & Salehi, N. (2022). The structural equation modeling of university social capital and the employee tendency to participate through the mediating role of their readiness for change in Shiraz university. *Social Capital Management*, 9(1), 101-125. [In Persian]
- Mousavi, M., & Shiani, M., (2014). *Social capital and social health concepts and approaches*. Tehran: Agah Publication. [In Persian]
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital and the organizational advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242- 266.
- Nugraha, A. T., Prayitno, G., Azizi, F.A., Sari, N., Hidayana, I.I., Auliah, A., Siangk-wilimba, E. (2023). Structural equation model (SEM) of social capital with landowner intention. *Economics*.11(4), 127.
- Pourbehi, T., Jafarinia, Gh., & Shamsoddini, A. (2022). Investigating the effect of social capital on sustainable urban development in Bushehr. *Geography and Regional Planning*, 12(47), 200-217. [In Persian]
- Rahayu, M. J., Mukaromah, H., Mulyanto, M. (2024). Social capital-based strategy of sustainable village-

- owned enterprises (BUMDes) development. *International Journal of Social Economics*, 51(3), 297-312.
- Rasoulzadeh, F., Shahcheraghi, A., & Bandarabad, A. (2019). Presentation of a communicational model for social capital and architectural model in residential complex based on social construction. *Sustainable Architecture and Urban Design*, 7(1), 197-216. [In Persian]
- Requena, F. (2013). Social capital, satisfaction and quality of life in the workplace. *Social Indicators Research*, 61(3), 331-360.
- Roslan, A. H., Russayani, I., Abdul-Razak, N. A. (2010). The relationship between social capital and quality of life among rural households in terengganu, Malaysia, *International Journal of Sustainable Development*, 1(5), 99-106.
- Sharepour, M., Riahi, M., A., & Arman, F. (2014). Investigating the impact of social capital components on mental health (a study of Tehran citizens). *Social Problems of Iran (Kharazmi University)*, 5(1), 79-100. [In Persian]
- Sidman, S. (2008). *Voting in sociology*. Translated by Hadi Jalili. Tehran: Ney Publication. [In Persian]
- Soleimani, H., Kheyberi, M., & Ghaffari, S., R. (2024). Analysis of the effects of social capital components on the sustainable development of rural settlements (case study: Ardal). *Village and Sustainable Development of Space*, 5(1), 49-73. [In Persian]
- Sommer, E. & Gamper, M. (2021). Beyond structural determinism: advantages and challenges of qualitative social network analysis for studying social capital of migrants. *Global Network a journal of transnational affairs*. 21(3), 608-625.
- Vannebo, B. I., & Ljunggren, E.B. (2021). Bridging or bonding: An organizational framework for studying social capital in kindergartens. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 1-24.
- Verger, D., Lebrère, A. & Bienkuńska, A. (2013). *Quality of life, social capital, poverty and social exclusion in Poland*, Central Statistical Office. Social Surveys and Living Conditions Department.
- Ward, M., McGarrigle, Ch. A., Carey, D., Kenny, R. A. (2020), Social capital and quality of life among urban and rural older adults. quantitative findings from the Irish longitudinal study on ageing. *Applied Research Quality of Life*, 15(3), 1117-1133.
- Weber, B. & Weber, Ch. (2007). Corporate venture capital as a means of radical innovation: relational fit, social capital, and knowledge transfer. *Journal of Engineering and Technology Management*, 24(1/2), 11-35.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcome. *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 1-17.
- Zolfaghari, A. (2019). A sociological meta-analysis explanation of the relationship between social capital and social security. *Social Order*, 10(2), 161-190. [In Persian]